

Boşanmış Olmak: Kadınlara Yönelik Damga ve Ön Yargıları Ekşi Sözlük Paylaşımları Üzerinden Okumak

*Being Divorced: Reading Stigmas and Prejudices Against Women through Ekşi
Sözlük Posts*

Sinem Burcu UĞUR

Akdeniz University, Social Work Department,
Antalya, Türkiye

Akdeniz Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri
Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü,
Antalya/Türkiye

ORCID: 0000-0002-4984-4015/

Email sinemburcu@akdeniz.edu.tr

Aylin ÇİÇEKLİ

Akdeniz University, Sociology Department,
Antalya, Türkiye

Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi,
Sosyoloji Bölümü, Antalya/Türkiye

ORCID: 0000-0002-3606-4351/

Email: aylincicekli@akdeniz.edu.tr

Article Information/Makale Bilgisi

Cite as/Atıf: Uğur, S. B. and Çiçekli, A. (2023). Being divorced: reading stigmas and prejudices against women through Ekşi Sözlük posts. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 61, 191-227.

Uğur, S. B. ve Çiçekli, A. (2023). Boşanmış olmak: Kadınlara yönelik damga ve ön yargıları Ekşi Sözlük paylaşımları üzerinden okumak. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 61, 191-227.

Article Types / Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: 09 August/Ağustos 2023

Accepted/Kabul Tarihi: 17 September/Eylül 2023

Published/Yayın Tarihi: 30 September/Eylül 2023

Pub Date Season/Yayın Sezonu: September/Eylül 2023

Issue/Sayı: 61 **Pages/Sayfa:** 191-227

Plagiarism/İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software./ Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Published by/Yayıncı: Van Yüzüncü Yıl University of Social Sciences Institute/Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ethical Statement/Etik Beyan: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Sinem Burcu UĞUR ve Aylin ÇİÇEKLİ).

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır./ Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Öz

Bu çalışmada evlilik akdinin sona ermesiyle birlikte kadının yaşadığı damgalanma sürecinin anlaşılması hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda nitel desende tasarlanan çalışmada, 400.000'den fazla üyeyle Türkiye'deki en büyük katılımcı sözlük ve en büyük internet topluluklarından birisi olan Ekşi Sözlük'teki boşanmış kadınlara ilişkin söylemler içerik analizine tabi tutulmuştur. Kullanıcılarına içerik üretme, kişisel görüşlerini yazılı, işitsel veya görsel yollarla ifade etme ve bunları yayma imkânı sunan bu platform, aynı zamanda anonimlik de sağlayabilmekte ve bu sayede kullanıcılar toplumsal normlara uymayan/uymadığını düşündükleri paylaşımlarını dahi yargılanma kaygısı olmaksızın yapabilmektedirler. Bir referans kaynağı niteliğindeki Sözlük'te yazarlık ancak yaş-bilgi-eğitim-etik-yetenek-dijital toplumun şartlarına uyum gibi kriterler bakımından kendini kanıtlamaya bağlıdır. Tüm bu özelliklerinden hareketle çalışmada Sözlük'ün boşanmış kadınlara yönelik toplumsal düşüncüyü anlama ve analiz etme açısından önemli bir kaynak olabileceği düşünülmüştür. Ekşi Sözlük'teki boşanmak, boşanmış kadın, dul kadın anahtar kelimeleriyle yapılan ilk tanımdan (sırasıyla 02.11.2001, 26.11.2008, 12.09.2011) 08.09.2023 tarihli son tanıma kadar boşanmış kadınlara yönelik paylaşımlar içerik analizi ile incelenmiştir. Çalışmada Türkiye toplumunda boşanan kadına yönelik ön yargıların devam ettiği ve boşanmış kadının evliliği yürütememiş olmakla, neslin devamlılığını sağlayan çocuğu, ailenin kutsallığını ve toplumun refahını düşünmeyecek kadar bencil olmakla suçlandıkları anlaşılmıştır. Paylaşımlar, artan istatistiklere rağmen, boşanmış kadınlara yönelik sapkın ve güvenilmeyecek kadar tehlikeli algısının devam ettiğini yansıtmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Boşanma, boşanmış kadın, boşanma sonrası damga, toplumsal baskı, sapma

Abstract

The aim of this study is to understand the stigmatization process experienced by women following the termination of a marriage contract. In line with this objective, this qualitative study analyzed the discourses on divorced women in Ekşi Sözlük, the largest participatory dictionaries and one of the largest internet communities, boasting a membership of over 400,000 individuals. This platform, which offers its users the opportunity to produce content, express and disseminate their personal opinions through written, audio or visual means, can also provide anonymity, so that users can make posts that they think do not comply with social norms without worrying about being judged. Being a writer in Sözlük, which is a reference source, depends on proving oneself in terms of criteria such as age-knowledge-education-ethics-talent-adaptation to the conditions of the digital society. Based on all these features of Sözlük, in this study, it was thought that Sözlük could be an important source for understanding and analyzing the social thought towards divorced women. Divorce in Ekşi Sözlük has been studied with content analysis from the first definition in the keywords divorced woman, widow (as of 02.11.2001, 26.11.2008, 12.09.2011) to the last recognition dated 08.09.2023. The study found that pre-trials against divorced women continued in Turkish society, and that the divorced woman was accused of not being able to make the marriage work, being too selfish to think about the child that ensured the continuation of the generation, the sanctity of the family and the well-being of the society. The posts reflect that despite increasing statistics, the perception of divorced women as deviant and too dangerous to be trusted persists.

Keywords: Divorce, divorced woman, post-divorce stigma, societal pressure, deviation

Giriş

Aile, köklü tarihi boyunca tüm kültürlerde, toplumsal yapının en önemli birimlerinden biri olmuştur. Evrensel bir birim olan aile kurumu yine evrensel bir başka kurum olan evlilikler aracılığıyla kurulmaktadır. Hemen tüm toplumlar ve zamanlarda evlilikler yoluyla şekillenerek evrensel bir nitelik kazanan aile formu; kuruluş dinamikleri, yapılanma biçimi, aile içi ilişkileri, üyelerin rol dağılımı, ekonomik ve kültürel işlevleri gibi konular itibarıyla zamansal ve mekânsal çeşitlilikler göstermektedir. Bu çeşitliliği yaratan pek çok değişken mevcuttur. Geç modern toplumların çeşitlenen aile yapılanmasını biçimlendiren değişkenlerin sanayileşme, kentleşme, gelişen teknoloji, cinsel özgürlük, kadın hareketleri, kürtaj hakkı gibi hak ve özgürlükler ve kamusal alanda görünürlüğü ve etkisi artan kadınlar (McDonald, 1984, s. 4; Kümbetoğlu, 1997, s. 112-116) olduğu bilinmektedir. Küçülen ve görevlerini başka kurumlara devreden aileler, yasallaşan eşcinsel evlilikler, tek ebeveynli ya da çocuksuz aileler, nikahsız birlikte yaşamalar, kamusal-özel alan ayrımının silikleşmesi, bu çeşitliliği yansıtan aile modellerine örnek niteliktedir (Çiçekli ve Parin, 2020, s. 347). Aile kurumu geleneksel olarak neslin devamı, cinsel yaşamın tanzimi, duygusal birliktelik, sosyal, kültürel ve dinsel normların sürekliliğini sağlamanın aracı olarak biçimlenmiş olsa da geç modern toplumda bu geleneksel görünümünün yanı sıra alternatif yeni modeller de giderek daha fazla görünür olmaktadır.

Aile örgütlenmesinin feshiyle ortaya çıkan parçalanmış aileler, yaygınlaşan aile görünümülerinden biridir. Geleneksel toplumsal pratikte ölüm kendilerini ayırana değil aynı yastıkta kocaması beklenen çiftler, özellikle gelinlikle girdiği evden ancak kefeniyle çıkmasına göz yumulan kadınlar (Çiçekli ve Parin, 2020) mutlu olmadıkları bir birlikteliği sona erdirmeye konusunda geç modern toplumun gündelik pratikleri içinde çok daha fazla seçeneğe sahip olmaktadır (Clarke-Stewart ve Brentano, 2006, s. 9-10; Beck ve Beck Gernsheim, 2012, s. 10-11). Bu bakımdan toplumlarda boşanmanın en az evlilik kadar ailenin temel dinamikleri çerçevesinde anlam ve önem kazanan bir olguya dönüştüğü ifade edilmelidir.

Evlilik/aile sözleşmesinin feshini ifade eden boşanmalar, dünya çapında özellikle birkaç on yıldır artan bir ivme yakalamıştır. Boşanma olgusu köklü bir geçmişe sahip olmakla birlikte özellikle 1950'lerden itibaren küresel düzeyde her geçen gün yaygınlaşmaktadır. Gerek boşanmanın ilahi güç ve onun buyruklarına karşı geliş ya da ahlaksızlık ile ilişkilendirildiği geleneksel bakış açısı ve tutumların yerini boşanmaya karşı artan hoşgörü ve kabul edişin alması (Arıkan, 1996; Parrillo, 2005; Clarke-Stewart ve Brentano, 2006; Battal, 2008) gerek geleneksel değer yargıları ile şekillenen boşanma karşıtı yasaların esnekleşmesi ve hatta boşanmanın önünü açan yasaların yürürlüğe girmesi (Kuntalp, 1977; Newman, 2009) gerekse de aile üyelerinin evliliğe ilişkin beklentilerinin karşılıklı bir tatmin aracı, bir ortaklık, bir dostluk temelinde biçimlenmesinde etkili olan artan bireyselleşme eğilimiyle aile içindeki bireylerin kendini önceleyecekleri bir dönüşümün yaşanması (Ünal ve Avcı, 2019; Baş, 2021; Yıldırım, 2021)

geç modern toplumda boşanma oranlarını tırmandıran dinamiklerdendir. Ayrıca ülkelerin refah seviyeleri de artan boşanmalarla doğrudan ilişkilidir. İstikrarlı bir gelişim seyri izleyen ülkelerde insan kaynağının yetiştirilmesine oldukça önem verilmekte olup bu durum her iki cinsiyet için de hizmet ve kaynaklara erişim fırsatı sunmaktadır. Sosyoekonomik gelişmişlik ve refah, gündelik pratikte bireylerin kendilerini geliştirme şanslarının olması ve bağlantılı olarak hayatlarını tek başlarına idame ettirebilme gücü olarak karşılık bulmaktadır (Çuhadar ve Cıfır Açı, 2021). Bu durum özellikle ataerkil kültürdeki kadın için evliliğin bir geçim aracı olma özelliğini yitirmesi anlamına gelmektedir. Zira kentli, eğitim seviyesi yüksek, istihdamda yer edinmiş olup tarım dışı sektörlerde iş gücü oluşturarak ekonomik bağımsızlık kazanan kadın, hayatını idame ettirebilmek için baba evinde babasına, oradan çıktığında da kocasına muhtaç durumda değildir (Kutlar vd., 2012; Baş, 2021; İğdeli ve Ay, 2021). Ekonomik gücü olan kadın, mutsuz olduğu bir evliliği sürdürmeme konusunda daha rahat hareket edebilmektedir. Ancak bu noktada belirtilmelidir ki bu ekonomik rahatlık, toplumun genelindeki tüm kadınların durumunu yansıtmaktan ziyade ancak kentli ve yüksek eğitimli kesim için geçerlidir. Zira gelişmekte olan bir ülke konumundaki Türkiye özelinde değerlendirildiğinde, buradaki kadın profili açısından kırsal ve kentsel bağlam ile sosyo-ekonomik sınıflar arasında çarpıcı farklar söz konusudur. Kırsal ve kentsel alanda hizmetlere erişim ve haklardan yararlanma noktasında ciddi farklar varken, kentlerde de Kandiyoti'nin (1982; akt. Kavas, 2010) dikkat çekmiş olduğu üzere alt sınıf gecekondusundan üst orta sınıf mahallelere kadar uzanan bir kentsel tabakalaşma söz konusudur. Bu çeşitlilik Gündüz-Hoşgör ve Smith'e göre (2008; akt. Kavas, 2010) en basit biçimiyle toplum içindeki kadınların istihdam durumu ve mesleki pozisyonlar karşısındaki konumlarını aynalamaktadır. Toplumsal katmanlaşmanın üst noktasında bulunan, iyi eğitim-istikrarlı ve yüksek sınıf mesleklerde istihdam gibi hizmetlerden yararlanabilen kadınlar kadın nüfusunun çok az bir kısmını temsil eden elit bir gruba işaret etmektedir. Kadın nüfusun çoğunluğunu oluşturan göçmen (kırsaldan kente) kadınlar için ise istihdam çok daha sınırlı bir hakktır. Çocukluk- gençlik yıllarını sınırlı eğitim fırsatının olduğu kırsal alanda geçirmiş oldukları için, istikrarlı ve iyi istihdam şansını kaybetmişlerdir. Bu kadınlar çoğunlukla gayri resmi ekonomide ya da yoğun iş gücü gerektiren resmi sanayide istihdam şansı yakalayabilmektedir ki bu işlerde de ücretler oldukça düşük olup, sendikalaşma, sosyal güvence gibi haklara erişimleri pek mümkün olmamaktadır. Ayrıca düşük eğitim seviyeleri beceri gerektirmeyen mesleklerde çalışmalarına yol açtığı gibi kendilerine terfi şansı da sunmamakta ve istihdam durumlarını ve dolayısıyla da ekonomik durumlarını iyileştirme imkânı tanımamaktadır. Kadın nüfusun bir diğer kısmını oluşturup tabakalaşmanın en altında bulunan kadınlar, kırsal alandadır. Kırsal alanda kadınlar üretimleri üzerinde varsa çok az kontrollerinin olduğu, emeklerinin ücretli bir karşılığının bulunmadığı işlerden sorumludurlar (Kavas, 2010, s. 75-77; Çölgeçen, 2011). Bu bağlamda kadınların kamusal alandaki artan görünürlüklerine rağmen, hala “ev işlerinden ve tüm ailenin bakımına yönelik hizmetlerden sorumlu” oldukları yönündeki geleneksel cinsiyet normlarının ev dışında gelir getirici işlerde çalışma olasılıklarını düşürmekte olduğu ifade edilmelidir. Diğer yandan istihdamda yer alan kadınlar

açısından da kamusal-toplumsal alanda güç edinmelerini engelleyen cinsiyet ayrımcılığının işlediği belirtilmelidir. Çalışma hayatının hemen her aşamasında ayrımcılık pratiklerine maruz kalmak, kadınları çalışma hayatından uzak tutabilmektedir. Mevcut ayrımcılık pratiklerine rağmen çalışmaya devam eden kadınlar ise salt cinsiyetleri nedeniyle mobbing ve baskılara maruz kalabilmekte, beceri ve nitelikleri erkeklerle aynı olsa dahi ücret ve statü açısından daha alt kademe işlere yerleştirilebilmekte ve terfi-yükselme şansları engellenebilmektedir (Amato, 2000, s. 1277; Fine, Ganong ve Demo, 2005, s. 235; Özar ve Yakut-Çakar, 2012, s. 3). Bu bakımdan kadın çalışma ve hatta profesyonel bir mesleği bulursa da ekonomik gücünün erkeklerin çoğu zaman gerisinde olduğu belirtilmelidir. Üstelik boşanma söz konusu olduğunda, kadınlar ekonomik özgürlüklerini ellerinde buldursalar dahi, Brandvein ve diğerlerinin kavramsallaştırdığı gibi 'ikili kariyer statüsü'nden tek gelire geriledikleri için boşanma sonrası maddi sıkıntı yaşamaktadırlar. Nitekim pek çok araştırma, sosyo-ekonomik sınıfına bakılmaksızın çoğu kadın için boşanmanın yıkıcı mali sonuçlarına odaklanmıştır. Weitzman'ın (1987) dikkat çektiği gibi boşanmayla gerçekleşen maddi kaynak kaybı, gelirleri hali hazırda erkeklerden daha düşük olan kadınların alışık olunan yaşam standartlarında ciddi düşüşe yol açmaktadır (Kavas, 2010, s. 44-45). Dahası çocuğun da bulunduğu evliliklerin sona ermesiyle birlikte oluşan tek ebeveynli hane düzenlemelerinde ailenin başının çoğu durumda kadınlar olduğu göz önüne alındığında bu durumun yoksulluk sınırında yaşama yol açan bir gelir kaybıyla ilintili olduğu bilinmektedir (Parrillo, Stimson ve Stimson, 1995; Amato, 2000; Sucu, 2007; Tek Ebeveynli Aileler, 2011). Bu bağlamda artan kadın istihdamı gelir güvencesi ve ekonomik bağımsızlık anlamına gelse de ataerkil kültürden kaynaklı olarak kadının boşanma sonrası karşılaşması hemen hemen kaçınılmaz olan ekonomik zorluklarla mücadele kaygısı, evlilik çıkmazındaki kadınlar için boşanmanın güçlü bir seçenek olmamasında etkili görünmektedir. Profesyonel mesleği olan elit tabakadaki kadınlar arasında daha yaygın bir seçenekse de nüfusun genelini oluşturan kadınlar için ekonomik zorlukların boşanmada caydırıcı unsurlar olmaya devam ettiği belirtilebilir.

Kadınların kamusal alanda varoluşları, ayrıca evliliğin mutsuzlukla ilişkilendirilmesinde de etkili olmaktadır. Özel alanda olduğu kadar kamusal alanda da sorumluluklar yüklenen kadın için ortaya çıkabilecek rol çatışması ciddi bir stres kaynağı oluşturmakta ve bu süreçte eşleri tarafından desteklenmeyen kadınların karşılanmayan evlilik beklentileri, birlikteliğin sorgulanmasına yol açabilmektedir (Adak, 2007; Sucu, 2007). Söze konu değişimlerle birlikte evlilik ne olursa olsun sürdürülmesi gereken bir birlikten kişisel tatmin sağlamanın aracına evrilmiş; evliliğin vadettiklerinin karşılanmaması ise tarihsel süreçte hiç olmadığı denli kolay evlilik çözümlerine yol açar olmuştur. Tarihsel süreçte evlilik, aile ve boşanmaya dair evrensel bir değişim süreci yaşanmış olsa da bu değişim kültürel farklılıklar, gelenekler, hukuksal düzenlemeler, dini yaptırımlar gibi dinamiklerin gölgesinde her toplumda farklı seyretmiştir (Giddens, 2005, s. 172-173; Clarke-Stewart ve Brentano, 2006, s. 3, Newman, 2009, s. 388). Bu bağlamda evrensel olan tek şey boşanmanın endüstriyel sürecin ardından neredeyse tüm toplumlarda değişken oranlarla var olduğu ve gündelik pratiklere yansımış olmasıdır

(Arıkan, 1996; Härkönen, 2014). Artan boşanmalara ilişkin benzer eğilim Türkiye için de geçerlidir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TUİK) evlilik ve boşanma verileri 2001 yılından 2021 yılına kadar geçen süre zarfında bin kişilik nüfus başına düşen evlenme sayısını ifade eden "kaba evlenme hızı"nın %20 düşerken bin kişilik nüfus başına düşen boşanma sayısını ifade eden "kaba boşanma hızı"nın ise %47 arttığını ortaya koymaktadır. Söz konusu veriler geçen 20 yıl içinde 92 binlerde seyreden boşanma sayılarının 174 binlere çıkararak %90 oranında artış gösterdiğini yansıtmaktadır (TUİK, 2022). Türkiye'de boşanmaların artış eğilimi sergilediğini ortaya koyan bu veriler, "gelinlikle gidilen evden ancak kefenle dönebilmenin" bir norm olduğu, boşanmanın ayıp ve kabul edilemez görüldüğü sosyal dokudan boşanmanın gündelik bir pratik haline geldiği sosyal yapıya doğru bir geçişin yaşandığına, boşanmanın toplumsal bir örüntü oluşturmakta olduğuna işaret etmektedir.

Bu noktada belirtmelidir ki dramatik biçimde artan boşanma oranlarına rağmen, "boşanmış kadının" toplumsal kabul edilirliliği ise olgunun kendisi kadar yaygın değildir. Geç modern Türk toplumunda boşanma tercihi daha fazla sayıda birey için erişilebilir olsa ve artan refah seviyesiyle bağlantılı olarak daha fazla sayıda kadın için evliliği bitirme seçiminin saygıyla karşılanacağına dair bir algı yaratılsa da gündelik pratikler içinde olgu, kadınlar söz konusu olduğunda normal olandan sapma ile ilişkilendirilmekte ve bu tercihte bulunan kadınlar sapkın olarak damgalanabilmektedir. Şüphesiz ki kadının eğitim durumu, sosyo-ekonomik düzeyi, sosyal çevresi, yerleşim yerinin kırsal veya kentsel alan oluşu gibi unsurlar bir etiketlemenin yaşanıp yaşanmayacağına belirleyicidir. Bununla birlikte boşanmış olmak hem toplumun kadını nasıl konumlandıracağını hem de kadının kendi kimliğini nasıl tanımlayacağını belirleyebilen bir etiketleme ve damgalama aracıdır.

Boşanma olgusuna dair bugüne kadar yürütülen çalışmalarda (Can ve Aksu, 2016; Aktaş Akoğlu ve Küçükkaragöz, 2018; Guetto, Bernardi ve Zanasi, 2022; Phuntsho vd., 2022; Çakmak Tolan, 2023; Gök vd., 2023) odak noktasının boşanmaya yol açan dinamikler ve boşanma sonrası yaşanan sorunlar olduğu belirtilmelidir. Çalışmalarda boşanmanın yarattığı sorunlar daha çok çocuk temelli ele alınmış ve çocuğun akademik başarısı, aile-akran ilişkileri, psikolojik durumu tartışılmıştır. Çalışmalarda ayrıca boşanma sonrası süreç toplumsal cinsiyet temelinde de ele alınmış, boşanmış kadın ve tek ebeveynli çocuklar üzerine yoğunlaşan çalışmaların yanı sıra yakın tarihte boşanan erkeklerin sorunlarına ilişkin yürütülen çalışmalar görünür olmaya başlamıştır (Aksan ve Yenginar, 2019; Arıkan ve Kaplan, 2022). Toplumsal cinsiyet tartışmaları çerçevesinde boşanma sonrası karşılaşılan sorunların, özellikle de kadınların maruz kaldıkları zorlukların odak noktası olduğu bu çalışmalarda evlilik aktinin bitmesiyle birlikte yaşanan ekonomik, psikososyal sorunların yanında kadınların damga ve dışlanmayla ilintili boşanma deneyimleri değerlendirilmiştir (Gedik, 2015; Soygan ve Gedik, 2019; İlhan, 2020; Varışlı, 2021). Bu çalışmalar boşanan kişiye yönelik damga ve dışlamanın sıklıkla sosyal çevreyi oluşturan kişiler tarafından yapıldığını yansıtmaktadır. Ki bu bireylerin boşanma sürecinden dolayı olarak etkilendikleri ifade edilebilir. Örneğin boşanan ablasına yönelik

“evliliğini yürütememiş sorunlu kadın” damgasını, kardeşi kendi kurduğu aile kimliği için bir tehdit olarak algılayabilmektedir. Bu bağlamda boşanmış kişinin sosyal çevresinin boşanma karşısında katı tutumlar sergileyebileceği kestirilebilir. Dikkat çekici olansa bu çalışmalarda boşanmaya taraf olmayan, kadının hiç tanımadığı bireylerin de boşanmaya ve aile kimliğinin taşıyıcısı kadına yönelik dışlayıcı tutumlarını yansıtan bulgular edinilmiş olmasıdır. Bu çalışmada kadının evlilik akdinin sona ermesiyle birlikte yaşadığı damgalanma ve ön yargıların anlaşılması, bu ötekileştirici ve dışlayıcı tutumların ardındaki dinamiklerin tartışılması hedeflenmiştir. Boşanmış kadınlara yönelik toplumsal kabul/izolasyonun ortaya konulabilmesi, damgalamanın yaygınlığının anlaşılabilmesi ve damgaya yol açan unsurların belirlenebilmesine katkı sunabilme hedefi doğrultusunda nitel desende tasarlanan çalışmada, Türkiye’deki büyük internet topluluklarından birisi ve önemli bir sosyal medya platformu olan Ekşi Sözlük verileri incelenmiştir.

Ekşi Sözlük, üyelerine kavram ve konsept sınırlaması olmaksızın herhangi bir konu, durum ya da kişi ile ilgili görüşlerini, duygu, düşüncelerini, yorumlarını paylaşımlarını sağlayan bir alandır. Üye kullanıcıların “tanım” adı verilen paylaşımları sürekli bir gelişim çizgisi izlemekte ve güncellenmektedir (Gürel ve Yakın, 2007, s. 204). Zira kullanıcılar kendi açtıkları başlıklarda tanımlar yapabildikleri gibi yapılan tanımlara ilişkin düşünce, görüş ve fikirlerini de paylaşabilmektedir (Öztek, 2015, s. 930). Bu durum, Sözlük’ün katılımcı sözlük niteliği taşımasını da sağlamıştır. Bu platforma üye kişilerin “yazar” statüsü ile paylaşımlarını yapmaları ile işleyen bu platform aynı zamanda yazarların özgür ve yaratıcı biçimde hareket etmesine de olanak tanımaktadır (Gürel ve Yakın, 2007, s. 204). Zira söz konusu sosyal medya platformu anonim bir özelliğe sahiptir. Kullanıcılar istedikleri takdirde kimliklerini gizleyerek, düşüncelerini rahat ve özgürce paylaşabilmektedir. Bu anonimlik sayesinde kullanıcılar, kınanma/dışlanma kaygısı yaşamadan gerçek düşüncelerini açıklayabildikleri gibi sözlük yazarlarının da herhangi bir konudaki yaygın görüşleri hakkında fikir sahibi olabilmektedir ki Sözlük’ün Türkiye’deki pek çok haber ve sosyal paylaşım sitesini geride bırakan yoğun kullanımı düşünüldüğünde, toplumun genel düşüncesini anlamayı sağlayan bir referans kaynağına dönüştüğü belirtilmelidir (Öztek, 2015, s. 930).

Bu noktada yaşama dair önemli bilgileri ve ilginç ayrıntıları geniş bir okuyucu-kullanıcı kitlesi ile paylaşan ve özgürlükçü bir yanı olan Sözlük’ün Gürel ve Yakın’ın önemle dikkat çekmiş olduğu üzere, totaliter bir yapılanmaya sahip olduğu belirtilmelidir. Bu durum basitçe, toplumdaki her bir bireyin kullanıcı, daha da özelden yazar olamayacağı sonucunu doğurmuştur. Ekşi Sözlük’te yazar olabilmenin şartı; dijital okuryazarlık, yeni iletişim teknolojilerine aşinalık, belirli düzeyde bilgi birikimine ve anlatım yeteneğine sahip olma, olayları iyi analiz edip farklı bir bakış açısıyla ele alabilme becerisidir. Söz konusu şartları sağlayan kişiler hemen yazar olamamakta önce çaylak yazar olarak geçici bir kullanıcı hesabıyla deneme sürecine tabi olmakta, bu süreçte de yazar olmayı hak etiklerini gösterecek işler (dil, üslup, bilgi ve yaratıcılık bağlamında) ortaya koyarak rüştlerini ispat etmek zorundadır. Bu süreç boyunca yazdıkları ise sadece kendileri ve yazarların Sözlük kurallarına uygun olup olmadıklarını denetleyen ve gerektiğinde onları

yönlendiren moderatörce görülebilmektedir. Çaylak yazar ancak bu süreçte kendini ispatladıktan sonra yazar olmaya hak kazanır. Üstelik yazarlık, yazarın kendisini sürekli ispat etmesi gereken bir mertebedir ki çaylak yazarlığa düşebilme, yazarlık hakkının elinden alınması vs. her zaman mümkündür. Bu bakımdan “Kutsal Bilgi Kaynağı” sloganı ile en çok ziyaret edilen web sitelerinden biri haline gelen Sözlük’te yazarlık, oldukça önemlidir. Öyle ki Sözlük yazarlarının popülerliği ve topluma mal olması söz konusu olmuş, özellikle Sözlük kullanıcıları arasında yazarlık saygınlık vaat eden bir durum haline gelmiştir (2007, s. 204-208). Söz konusu sosyal medya platformunun toplumsal normlara aykırı görüşleri dahi ifade edebilmeyi mümkün kılan özgürlükçü yanı ve bunu rahatlıkla yapabilmeyi sağlayan anonimliği, sözüne güvenilen, yerel, dini ve ulusal kültüre ilişkin sağlam bir referans kaynağı niteliğinde olması ve pek çok sosyal medya platformunun aksine yazarlarının bilgi birikimi-egitim-yetenek ve ahlak sınırlarınca seçilmişliği bakımından bu çalışmanın örneklemini Ekşi Sözlük yazar paylaşımları oluşturmaktadır. Çalışma dahilinde yazarların boşanmak, boşanmış kadın, dul kadın kelimeleri ile yaptıkları paylaşımlar incelenmiştir. Bu paylaşımlar söz konusu anahtar kelimelerle yapılan ilk tanımdan (sırasıyla 02.11.2001, 26.11.2008, 12.09.2011) 08.09.2023 tarihinde yapılan son tanıma kadar olanları kapsamaktadır. Söz konusu anahtar kelimeler; boşanan kadınlarla uyumlu 15 kelime (namuslu kadın, ataerkil düzen, toplumsal cinsiyet, boşanma süreci, sosyal kontrol vb.) içinden en çok veri elde edilebilenlerden seçilmiştir. Anahtar kelimelere ilişkin paylaşımların içerik analizine tabi tutulması yoluyla Sözlük kullanıcılarının boşanmış kadınlar hakkındaki olumsuz görüş ve eylemleri ortaya konulmaya çalışılmış, boşanmış kadınların sapkın olarak damgalanmasına neden olduğu düşünülen dinamikler, koşullar ve dayanaklar tartışılmıştır.

1. Türk Toplumunda Damga ve Ön Yargılar Bağlamında Boşanma

Boşanma köklü geçmişi olan bir olgudur. Öyle ki Eski Türk toplumları hakkındaki seyahatnamelerde aile yaşantısının yanı sıra boşanmaya dair değerlendirmelerin varlığı, olgunun Eski Türk toplumlarında dahi görünürlüğünü ortaya koymaktadır. Her ne kadar Eski Türkler aile birliğine büyük önem vermişse de aile hayatının devam etmesinin sakıncalı olduğu hallerde veya eşler arasında birtakım anlaşmazlıkların çıktığı durumlarda (Arıkan, 1996, s. 6) boşanma her iki cins için de ulaşılabilir bir hak olmuştur (Uydu, 1995, s. 173). Bununla birlikte “makul” bir gerekçe olmaksızın boşanmanın ölüm cezasına kadar uzanan ciddi yaptırımları da mevcuttur (Kaleli ve Yalçınkaya, 1987, s. 46). Yasal olarak çiftlere boşanma hakkı tanınmışsa da yine seyahatnamelerden Eski Türklerin töre ve geleneklerinde yer alan bu olgunun gündelik pratikler içinde çok hoş karşılanmadığı anlaşılmaktadır.

Benzer şekilde Osmanlı döneminde de İslam hukuku çerçevesinde ve ancak Şeriat temsilcisi kadıların yargısıyla gerçekleşebilen boşanmaların görünürlüğü belirli usul ve yöntemler dahilinde mümkündür (Yüksek, 2014, s. 342-343). Ancak Osmanlı’da İslam hukukunun neticesi olarak boşanma yalnızca erkeğin hakkı olarak görülmüş olup boşanmak isteyen erkek, tek taraflı iradesiyle, belirli bir sebep göstermeksizin ve karısının

rizasını almadan boşanabilmiştir (Üçok, Mumcu ve Bozkurt, 2008, s. 119; Ortaylı, 2018, s. 115). Boşanma talebinin kadından geldiği boşanmalar sınırlı sayıda olmakla birlikte mevcut olmuştur. Bunların yanı sıra mezhepler arasındaki görüş farklılığı gibi çok sınırlı gerekçe ile evliliğin mahkeme kararı ile sonlandırıldığı durumlar da mevcut olup oldukça enderdir (Yakut, 2008, s. 255-257). Öte yandan erkeğin tek taraflı iradesiyle ve belirli bir sebep göstermeksizin boşanabilme hakkı Cumhuriyet Dönemine dek varlığını korumuştur.

Cumhuriyet döneminde kabul edilen Türk Medeni Kanunu'yla birlikte boşanma ve ona ilişkin düzenlemeler hukuki bir zemine bağlanmıştır. Yürümeyecek evlilikler için boşanma yollarının açık hale gelmesiyle boşanmalar da daha sık görünür olmaya başlamıştır (Kuntalp, 1977, s. 115; Arıkan, 1996, s. 7). Bununla birlikte Cumhuriyet döneminde de güçlü aile bağları ve dini inanışların etkisi, kadının ekonomik bağımsızlığının olmaması, sorunların aile içinde çözümlendiği bir yapının varlığı (kol kırılır yen içinde kalır) ve boşanan bireylere özellikle de kadınlara yönelik ön yargılı-damgalayıcı tutumlar, hukuki açıdan mümkün olan boşanmalara toplumsal örüntü içinde yer vermemiştir. Diğer bir söylemle boşanmanın hukuksal kabulü söz konusuysa da 20. yüzyılın sonuna kadar boşanma karşıtı katı tutumlar varlığını sürdürerek boşanmalar önünde caydırıcı bir etki yaratmıştır (Demirkan Yurtkuran vd, 2009, s. 7-8). Bu tarihten itibaren ise, yukarıda tartışıldığı üzere, küresel düzeyde yaşanan gelişmelerin aile hukukuna egemen toplumsal değer yargılarında değişikliğe yol açmasıyla birlikte fiili olduğu kadar fikren de boşanmaların önü kısmen açılmıştır. Zira bu tarihe kadar Medeni Kanun, her iki cins için evliliğin sona ermesini fiili olanak sunmuşsa da boşanmanın fikrine karşı katı bir tutum mevcuttur. Geç modern Türkiye'de ise hem yasal açıdan kötü giden evliliklerin sonlandırılabilmesi daha kolay hale gelmiş hem de boşanmalara karşı toplumsal normlara dayalı katı tutumlar esnemiştir. Ancak geç modern Türkiye'de de evliliğini bitirmek isteyen kadın ve erkeklere eşit yasal zemin sunan hukuki düzenlemenin varlığına rağmen uygulamada istemediği bir evliliği sonlandırabilmek, daha çok erkeklerin kullanabileceği bir hak olarak kalmıştır. Kadınlar gerek aile ve toplum içindeki ikincil konumları, gerekse de aile ve çevreden gelen baskılar ile bunları destekleyen gelenekler (yuvayı dışı kuş yapar) nedeniyle Medeni Kanun'da öngörülen boşanma hakkını kullanamamaktadır. Kanuni hakka rağmen "yuva yapan dışı kuş" olması beklenen kadını cezalandırmaya yönelik dedikodu, damgalama, kınama ve dışlamanın yanı sıra çocuk bakım sorumluluğunu tek başına kadına yükleyen resmi-gayriresmi kontrol araçları kadınların boşanmalarını engellemeye yönelik stratejiler olarak görülebilir. Evlilik birlikteliğini kontrol altında tutmaya yönelik bu toplumsal baskıya rağmen boşanan/boşanmayı göze alan kadınlar ise ciddi bir damgalanma süreci ile karşı karşıya kalmaktadır. Boşanmış kadınların "gayri meşru çeşitli ilişkilere girmeye açık ve istekli" olarak (Arıkan, 1996, s. 217) "çevresindeki erkeklerle adının çıkarılması" oldukça yaygın bir damgalama örneği olarak gösterilebilir (Can ve Aksu, 2016, s. 890). Öyle ki bu durum boşanmış kadınların "namussuz damgası" yememek için boşanma öncesinde kurdukları ilişkilerine, arkadaş çevrelerine, giyim kuşamlarına sınırlama getirmelerini gerektirecek

denli sınırlayıcı, sosyal izolasyona yol açan bir durum olabilmektedir (Uğur, 2014; Karakaya, 2018; Özpolat, 2019; Afyonoğlu vd., 2021). Boşanma sürecinin kadının damgalanıp dışlanmasına, sosyal izolasyonuna yol açan bir olgu olduğu gerçeğinden hareketle bu çalışmada boşanma olgusuna ve boşanan kadına yönelik bakış açıları ile tutumların anlaşılması hedeflenmektedir. Bir yandan boşanmalar küresel düzeyde artarken diğer yandan boşanan kadınların sosyal izolasyonuna yol açan damgalanma sürecinin nasıl işlediğini, boşanan kadınlara yönelik ön yargılı bakış açıları ve tutumları ortaya koymak amaçlanmıştır. Boşanmış kadınlara yönelik damgalamayı ve ön yargıları ortaya koymayı hedefleyen bu çalışmada sosyal medyadaki anonim olma halinin kullanıcıların duygu ve düşüncelerini ifade etmede gerçek ortamlara oranla daha rahat olmalarına fırsat sunduğu düşüncesinden hareketle Eksi Sözlük'te boşanmış kadınlara ilişkin söylemlere odaklanılmıştır. Boşanmış kadınlarla yürütülen önceki çalışmalara dayanarak Eksi Sözlük'teki yazarların boşanmış kadınlara ilişkin paylaşımlarında damga ve ötekileştirmenin görülmesinin kaçınılmaz olduğu düşünülmüştür. Bununla birlikte Sözlük'ü temsil eden grup özellikleri göz önünde bulundurularak daha esnek tutumlarla karşılaşılacağı, geleneksel bakış açıları ve ön yargılarda gerilemenin olacağı varsayılmıştır.

2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada veri setini oluşturmak için Eksi Sözlük uygulaması kullanılmıştır. 15 Şubat 1999 tarihinde kurulan bu web sitesi, başlangıçta kişisel bir günlük (blog) olup amatör bir nitelik taşısa da kısa süre zarfında Türkiye'nin en çok takip edilen siteleri arasına girmiş ve kendi alt kültürünü oluşturmuştur (Gürel ve Yakın, 2007, s. 204).

Kayıtlı yazarların her türlü kelime ve kavram hakkında yorumlarını içeren, üyelerinin çeşitli kavramlar hakkında "tanım" adı verilen yorumlar yapmalarına fırsat veren bu sitede etkileşim ön plana çıkmaktadır. Konu ve kavram kısıtlaması olmayan Sözlük'te kayıtlı yazarlar duygu, düşünce, bilgi ve yorumlarını kendi açacakları bir başlık altında paylaşabildikleri gibi daha önce açılmış başlıklar altında da tartışabilmektedir. 'Kutsal Bilgi Kaynağı' sloganıyla yayın yapan ve interaktif bir bilgi paylaşım ortamı sunan sitede herhangi bir konu, kavram veya olay hakkında yapılan paylaşımların doğru, kesin, nesnel olma şartı bulunmamaktadır. Paylaşımlara ilişkin böyle bir zorunluluğun olmaması ise kullanıcıların rahat ve samimiyetle görüşlerini paylaşmalarına olanak tanımaktadır.

Kullanıcıların samimi paylaşımlarında etkili olan bir diğer unsur ise, Sözlük'ün kullanıcı anonimliği sağlayan özelliğidir. Her ne kadar burada paylaşılan bilgi ve içerikler öznel olup nesnel bir doğruyu yansıtmaya amacı taşıyor olsa da çoğu kullanıcı için Sözlük, bir başvuru kaynağı niteliğindedir. Herhangi bir konuda diğer insanların ne düşündüğünü bilmek isteyen bireyler, kendi düşüncelerini de rahatlıkla ifade edebilmek, hatta gerektiğinde "sapkın" olabilecek bir fikri dahi kimliklerini gizleyerek dile getirebilmek için bu kaynağı kullanabilmektedirler (Öztek, 2015, s. 930). Sözlük'ün 2023 itibarıyla 400.000'den fazla üyeye Türkiye'deki en büyük katılımcı sözlük ve ülkedeki en büyük internet topluluklarından birisi olmasının yanı sıra sağladığı bu anonimlik, boşanmış

kadınlara yönelik damga ve ön yargıların anlaşılmasının hedeflendiği bu çalışmada, veri setinin oluşturulmasında tercih edilmesinde temel etken olmuştur. Sosyal medya mektup, telefon gibi geleneksel iletişim yöntemlerinin aksine kişiye isimsiz bir biçimde veya takma isimlerle iletişim kurma kolaylığı sunarak temel ifade özgürlüğü sağlamaktadır. Bir başka ifadeyle sosyal medya, kullanıcılara çeşitli kişilikler, farklı cinsiyetler alma olanağı sunabilmekte, olması gerekeni, doğru olanı, yapması/söylemesi uygun ve beklenen olanı değil gerçek düşüncelerini sosyal çevrenin onaylamama, yaptırım uygulama kaygısı duymadan, korkmadan ifade etme fırsatı vermektedir (Bargh vd, 2002, s. 34). Öyle ki dijital ortamların sağladığı bu anonimlik Steiner tarafından kaleme alınmış olan ve bilgisayar önündeki bir köpeğin internette kimsenin kendisinin bir köpek olduğunu bilmeden düşüncelerini paylaştığını yansıtarak internetteki kimlik anlayışını sembolize eden bir karikatürde çarpıcı biçimde yansıtılmıştır (Kaya, 2022, s. 171). Bu bakımdan boşanma oranları giderek artarken ve bu durum boşanma karşıtı tutumlardaki esnekliği düşündürürken gerçekte olguya yönelik tutumların nasıl olduğunu anlayabilmek için bu anonimlikten yararlanılmak istenmiştir. Kullanıcıların “olması bekleneni” değil gerçek duygularını paylaşabileceği beklentisinden hareketle veri seti olarak Ekşi Sözlük paylaşımları tercih edilmiştir. Bulgular sunulurken veriler, imla düzeltmeleri yapılmaksızın kullanıcıların belirttikleri şekilde analize tabi tutulmuştur.

2.1. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Evlilik akdini sona erdiren kadınlara yönelik toplumsal kabul/izolasyonun ortaya konulabilmesi, kadının boşanmayla birlikte yaşadığı damgalanma sürecinin anlaşılması hedefi doğrultusunda nitel desende tasarlanan çalışmada Ekşi Sözlük'te boşanmak, boşanmış kadın, dul kadın anahtar kelimeleriyle yapılan ilk tanımdan (sırasıyla 02.11.2001, 26.11.2008, 12.09.2011) 08.09.2023 tarihli son tanıma kadar yapılan paylaşımlar taranarak evlilik birliğini sona erdiren kadınlara yönelik damgalanma ve dışlama içeren söylemler içerik analizine tabi tutulmuştur.

Esnek özelliği dolayısıyla bilimsel bir yöntem olarak sosyal bilimler alanında kendine önemli bir yer edinen içerik analizinde istatistiki yani niceliksel verilere ulaşılması ve elde edilen verilerin yorumlanması hedeflenmektedir. İstatistiki verilerin kullanımı, araştırmacının sistematik ve objektif bir yorum yapabilmesine olanak sağladığı için (Koçak ve Arun, 2006, s. 24) bu yöntem diğer araştırma yöntemlerine nazaran verilerin daha bilimsel biçimde ortaya konulmasına imkân tanımaktadır (Yıldırım, 2015, s. 105-115). Bu noktada anlamlı bir içerik çözümlemesi için dikkat edilmesi gerekenin araştırmacının incelemek istediği konu hakkındaki ölçütlerin net olması ve istatistiksel çözümleme yöntemi açısından geçerliliğinin olduğu belirtilmelidir. İçerik analizi yönteminin nesnel, ölçülebilir ve doğrulanabilir bir içeriğin olması koşuluyla verilerin bilimsel biçimde ortaya konulmasına imkân sağlamanın (Fiske, 2014, s. 248) yanı sıra belirli metin/görsel aracılığıyla bir olgu ya da grubun toplum içindeki temsiliyetini aktarmanın aracı olduğu (Bell, 2001) gerçeğinden hareketle bu çalışmada veri edinilmesi ve edinilen verilerin değerlendirilmesi için içerik analizi yöntemine başvurulmuştur.

Bulguların analizinde boşanmış kadınlara yönelik damgalayıcı ve dışlayıcı unsurlar bir araya getirilmiş ve belirli temalar altında ele alınmıştır. Belirli değişkenler ve kategorilere göre yapılan kodlama kısmı, Yıldırım ve Şimşek'in (2008, s. 228) de dikkat çektiği üzere araştırmacının çalışmayla ilgili değerlendirmelerinin görünür olduğu kısımdır. Kodlama yapılırken edinilen bilgiler incelenerek anlamlı bölümlere ayrılmıştır. Araştırmanın verilerinin kendi içinde anlamlı bir bütün oluşturan bölümlere ayrılmasıyla verilerin kodlanması süreci tamamlanmıştır. Kodlama sürecinde verilerin anlamlı bütünler halinde bölümlere ayrılması kadar, her bir bölüme nasıl bir kod verileceğine ve farklı bölümlerdeki verilerin benzer kodlarla düzenlenip düzenlenmeyeceğine de dikkat edilmiştir. Veriler temalara göre gruplanarak Microsoft Excell programı yardımı ile içerik analizi yapılmıştır. Temalar alanyazına dayalı kavramsal çerçeve ve anahtar kelimeler çerçevesinde belirlenmiştir. Araştırmacılar, veri kaybı ya da verinin orijinalliğinin bozulmasını önlemek adına paylaşımları tekrar tekrar dönüp kontrol etmiş ve Patton'ın (1990) nitel araştırmalar için belirttiği gibi adil bir yorumlama süreci gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Tablo 1. İçerik Analizinden Ortaya Çıkan Temalar

Kategoriler	Kodlar
Boşanmış kadını suçlama	-erkeği elinde, yuvayı ayakta tutamamıştır -evliliği becerememiştir -ben merkezci ve kaprislidir -fırsatçidir
Boşanmış kadını "sapkın" ilişkilere eğilimli olarak konumlandırma	-cinsel bir objedir -derin bir yalnızlık ve buhran içindedir -ilgiye aç, sevgiye muhtaçtır -erkek için tecrübedir -korumasızdır, zavallıdır, bahtsızdır -sapkındır, namussuzdur, günahkârdır -garibandır, yaralı ceylandır -cahildir ve damgalanır
Boşanmış kadını tehlike arz eden bir varlığa indirgeme	-yalnızdır, yaralıdır, duygusal boşluk içindedir -kronik bir bunalımı vardır -asabidir ve asosyaldır -sorunludur, zordur, uzak durulmalıdır -devam eden evlilikler için bir tehdittir -tehlikeli ve güvenilmezdir

2.1.1. Kategori 1: Boşanmış Kadını Suçlama

Küresel düzeyde artan boşanmalara ilişkin eğilim Türkiye'deki boşanma oranlarında da görünür olmakla birlikte, boşanmanın kültürel bir gecikmeyle ilintili olduğu anlaşılmıştır. Zira bir yandan sürdürülmek istenmeyen bir evlilik birliğinin sonlandırılması hususunda

her iki taraf için de yasal zeminde daha çok seçenek ve daha büyük kolaylıklar söz konusu olmuş olsa da diğer yandan gündelik pratikte özellikle kadınlar söz konusu olduğunda geleneksel bakış açısı muhafaza edilmektedir. Ekşi Sözlük yazarlarından birinin "aralarında erkeğini hak etmediği için siktir edilmişleri vardır (cihan90, 12.10.2022)" paylaşımı ile başka yazarların boşanmış kadını "ikili ilişkiyi yürütemeyen kadın...(luckylan, 12.10.2022)" ya da "vakti zamanında verdiği "ömür boyu birlikte" sözünü tutamamış kadındır. ee.. büyük lokma yiyeceksin büyük söz etmeyeceksin. ömür boyu ne yahu? (purepoison, 28.08.2012)" olarak tanımlaması, boşanmış kadınların hakkındaki aile birlikteliğini bozan, bir yuvayı ayakta tutmayı başaramayan kişiler olduklarına dair kalıp yargıları yinelemiştir.

Sözlük yazarları arasında boşanmanın kadının bencilliği ile ilişkilendirilmesi oldukça yaygındır. Evini ve eşini idare etmemiş, daha da yaygın olarak etmeyi becerememiş olarak algılanan kadın, aslında çocuğunu ve toplumun refahını düşünmeyen, ben merkezci ve kaprisli biri olarak nitelendirilmektedir:

yzde'90'nun sebebi kadınlardır diye düşünüyorum bende. kadınlar evlendikten sonra ilk drgisim surecine giriyorlar. çocuk olduktan sonra ise ikinci deşisim surecine giriyorlar. bu surecinin sonunda bir zamanlar sevdiginiz kadının kanunlardan destek alarak kaprisli, sürekli sinirli, problem cikarmaya calisan, dünyayi size zindan eden bir kadına donustugune sahit olabilirsiniz. bu durumda en iyisi ne olursa olsun hemen boşanmak (abraham sweetsex, 25.10.2020)

yalnız bu süreçte ne oluyorsa sanki çoğunlukla erkeklere oluyormuş gibi..başlarına gelenleri son derece net örneklerle anlatırken(her biri ayrı macera ve oyun), kadınlar "benimle ilgilenmiyordu" dan öteye gidememiş... (sanadair34, 07.01.2023)

Bu başlığın lanetinden bahsedilir hep. ne zaman dara düşsen aklıma gelse boşanmak burda bulurum kendimi. hadsiz kıskanç kocalar, özgüvenininden asla ödün vermeyen kezban dan hallice ablalarımızı bulurum bu başlar altında... (arizaiu, 19.08.2022)

10-15 yıl içinde evlilik adı verilen başka bir etkinlikle birlikte tarihe gömülecek toplumsal bir ritüel. ne yazık ki, toplumu bu noktaya kadınlar getirdi. anneleriniz kadar şanslı olamayacaksınız. üstüne bir de dünya, ekonomik ve politik anlamda sürekli kötüye gidiyor olacak (hollandali, 25.03.2023)

modern çağda insanların karşısından beklentisinin artması sonucunda sürekli artan eylem. özellikle kadınlar evlilikten ve erkekten beklentileri o kadar yüksek ki en iyi erkekler bile bu beklentileri

karşılmakta zorlanıyor bırakın annelerimizin zamanı anne babalarımız zamanındaki kadınların erkeklerden beklentisiyle şimdiki arasında uçurum fark var. eskiler erkek eve az bile olsa maaş getiriyor, çocuklarının karnını ucuz karbonhidrat ağırlıklı yemeklerle bile doyurabiliyor, 70-80m2 lik varoş sayılabilecek muhitteki bir evin kirasını ödeyebiliyorsa kadınlar tatmin oluyordu. erkeğin ev işlerine yardımı söz konusu bile olmazdı. ev işlerini kolaylaştıran bulaşık, çamaşır makinesi, gelişmiş fırınları falan da yoktu. 3-5 çocuk yapıp, onları da büyütüyordı. o eski kadınların çoğu da mutluydu ve hiç yalnız kalmadılar. şimdi adam ve genlede kadın da çalışır, lüks semtte ev alırlar, orada kalırlar, kaliteli yemek yerler, arabaları vardır, eve gelen temizlikçi vardır, tatile yurtdışana veya lüks otellere giderler, erkek eve geldiğinde ev işlerinin bir kısmına da yardımcı olur, yaparlarsa ancak bir çocuk olur, o çocukla erkeğin de ilgilenmesi beklenir çünkü kadın o bir çocuk ve ev işlerini yapmakta zorlanır. erkeğin eve geldikten sonra tv izlemesi ona batır, ev işlerine ve çocuğa erkeğe göre daha fazla zaman ve ilgi ayırması ona göre büyük fedakarlıktır erkeğin flört zamanlarındaki gibi onla ilgilenmesini bekler. sürekli ortak bir şeyler yapmak ister. arada gidilen tatiler, dışarıdaki yemekler yetersizdir. haftanın her günü yapılmasa bile birkaç günü özel bir şeyler yapılmalıdır. yoksa erkeğe eski heyecan duyulmaz. bir de kadınlar derler ki bu nasıl bir evlilik ben annem gibi mi hayat yaşayacağım. tamam kadınlar akılcı, mantıklı düşünme konusunda sorunları vardır...erkekler modern kadının bütün isteklerini karşılamak ve tatmin etmek için dünya'ya gelmediklerinden için o kadınların beklentilerini karşılamıyorlar.bu yüzden ilişkiler yürümüyor. sonuçta insanlar iki taraf da yalnız ve mutsuz oluyor...neden kadınlara mı yükleniyorum çünkü erkekler pek değişmedi. erkek yine aynı çalışayım eve para ve ekmek getireyim, evde bir köşede oturayım, yemeğim çayım önüme gelsin, evde sıkılınca dışarıya (eskiden kahvehaneye) gideyim, arkadaşlarla muhabbet ile stres atayım, sonra eve gelip seks ve çocuk yapalım diyen insanlar. bu şekilde evliliği olsa erkeklerin büyük çoğunluğu asla boşanmayı düşünmez. ama bugün kaç kadın bu tip bir evliliği kabul ediyor?... (gizlihemdecokgizli, 04.02.2017)

Boşanma sonrasında kadının aile birliğini bozan kişi olarak suçlanması, ataerkil kültür ve bu kültürün erkek ve kadını nasıl konumlandığı ile doğrudan ilintilidir. Erkek otoritesi ve erkek üstünlüğü temeline dayanan ataerkil toplumlarda (Turcke, 1997; Sultana, 2019) idealize edilen kadın ve erkek kimlikleri, kadının boşanma sonrası kimliğinin nasıl tanımlandığını, boşanan kadının toplum içindeki yerini belirlemektedir. Aile içindeki rolü açısından erkeği en iyi tanımlayan kavramlardan biri sorumluluktur. Erkek hem yetiştirdiği ailenin hem de ileride kendisinin kuracağı ailenin potansiyel reisi olduğu inancıyla yetişir,

kendi ayakları üstünde durması gerekliliğini öğrenir. Ondan başarılı olması, geleceği olan ve para getiren bir işe sahip olması, ailesini geçindirmesi ve bunlarla bağlantılı olarak toplumda iyi bir statüye sahip olması beklenir (Cengiz, Tol ve Küçükural, 2004, s. 59). Buna karşılık egemenlik altında, ikincil konumda bulunan kadına (Sultana, 2019) ise toplumsal iş bölümünde evliliğin amacı olan çocuk doğurma ve ev içi işler düşmektedir. Toplumsal rol dağılımında kendisine üretim alanında görev verilen ve ailenin ihtiyaçları, gereksinimleri için üretimde bulunan yuvayı yapan dişi kuş kadının aksine bu alana dahil olmayan erkek, rol paylaşımı gereği kadının özel alandaki emeğinden ve üretiminden katkı sağlamadan faydalanır (Onur ve Koyuncu Lorasdağı, 2004, s. 38; Akgül Sarpkaya, 2013, s. 34). Üstelik eşlerinin kamusal alandaki rollerini en iyi şekilde yerine getirmek için gereksinimlerini karşılayan kadınların aynı zamanda ev içinde yaşanan, özellikle kendi güçsüzlüklerinden kaynaklanan hayal kırıklıklarını ise sineye çekmeleri beklenmektedir. Bir diğer söylemle, kadın mutsuz olduğu bir evlilik ilişkisinde dahi mutlu bir aile anlatısı sunmak durumundadır. Toplumsal cinsiyet temelinde şekillenen bu iş bölümü her ne kadar Türk toplumunun geleneksel toplum yapılanmasını yansıtır görünse de gündelik rutinde pek çok kırılmaya karşın bu yapının devam ettiğini belirtmek gerekmektedir. Gerek artan kadın istihdamı gerek değişen evlilik beklentileri gerekse de daha eşitlikçi aile dinamikleri giderek yaygınlaşmakta olan bir eğilime dönüşse de toplumsal normlar, aile içinde kadının hala öncelikli olarak bu rollerini yerine getirmesi beklentisini yansıtmaktadır. Üstelik yazar paylaşımları, günümüzün evliliklerinin karşılıklı ortaklık, eşitlik, paylaşım temelinde kurulu olup karşılıklı tatmin aracı haline dönüşümünü de kadına aile içindeki esas! rolünü unutturmuş bir değişim olarak yorumladıklarını ortaya koymaktadır. Bu bakımdan yazarlar evli kadının artan talepleriyle bağlantılı olarak boşanma kararlarını şımarıklıkla ilişkilendirebildikleri gibi, boşanan kadını da bu rollerin üretimini ve aile içi dinamikleri olduğu kadar toplumsal dengeyi de tehlikeye attığı için suçlanmaktadır. Zira ailenin parçalanması, aile temelinde dayanan bir toplumun bütünlüğüne de tehdittir ve dolayısıyla kadın, fitili ateşleyen ciddi bir tehlike unsuru olarak görülmektedir. Anlatılara da yansıdığı gibi boşanan kadın başarısızlıkla suçlanmakta, zora gelince kaçan olarak yaftalanmakta, bir aileyi hoşgörüsüz-yetersiz ve/veya itaatsiz tutumları ve şımarıkça istekleri nedeniyle yıkıma sürükleyerek büyük bir sorumsuzluğa imza atan olarak damgalanmakta ve yetersiz hissettirilmektedir. Üstelik kadınların cinsel kimlikleri, toplumsal rolleri ve özgürlükleri üzerinde güçlü bir etkisi olan bu yaygın damga ve ön yargıların kadınlar tarafından da içselleştirildiği paylaşımlara yansımıştır:

korkunç bir başarısızlık hissi getiriyor beraberinde...aylarca çalıştığım bir sınavdan kalmışım gibi, saatlerce uğraştığım yemeği fırında yakmışım gibi, iş yerinde önemli bir sunumu yüzüme gözüme bulaştırmışım gibi başarısız, yenik, mahcup hissediyorum (hickiran

karasinek ve uyuyan karınca, 26.07.2016) (yazar anlatısının devamında kadın olduğunu belirtmiştir)

Boşanan kadınlar evliliğin gereklerini taşıyamadıkları, eşine ya da evliliğin gerektirdiği sorumluluklara yetemedikleri suçlamalarının yanı sıra “normdan sapan!” bu davranışları nedeniyle de yoğun bir öfke ile karşılaşmaktadırlar. Nitekim yürütülen çalışmalar, ailenin toplumun en küçük yapıtaşı olarak görülüp kutsandığı; buna karşılık boşanmanın ise aile birliği ve dolayısıyla da toplumun düzeninin bozulması olarak nitelendirildiği ataerkil kültürde boşanmanın genel olarak istenmeyen bir durum olduğunu yansıtır. Bununla birlikte bu toplumlarda boşanan kişinin cinsiyeti, olguya yaklaşımı da değiştirmektedir. Erkek egemenliğinin yüceltildiği bu kültürde boşandığında özgürleşme, kendine yeni bir yaşam kurma olasılığı çok daha yüksek olan erkeğin aksine, boşanan kişi kadın olduğunda pek çok sorunun yanı sıra damgalanma deneyimi çoğu zaman kaçınılmazdır. Kadının ikili ilişkilerdeki sözde başarısızlığı, kendisi için bir sosyal dışlanma unsuru oluşturmaktadır (Yılmaz ve Fidan, 2006; İlhan, 2020; Varışlı, 2021; Bayraktar, 2022). Bu bağlamda bu araştırmada edinilen bulguların, bu çalışmaların sonuçlarını desteklediği belirtilmelidir.

Boşanan kadının Türk toplumunun değerlerine, kültürüne de saldırı olarak değerlendirildiği ve bu durumun yoğun bir öfkeye kaynaklık ettiği söylemlere yansımıştır. Bir yazarın *“debe'ye giren entiriyi okudum. tam rezalet. sjw, feminazi, kadem ve şeytan işbirliğiyle erkek milletinin anasını ağlatmaya yemin etmiş bunlar. sonra erkekler neden evlenmiyor diye mızlanırlar...yahu kardeşim bu erkek milleti bu şartlar altında neden evlensin. boşanma durumunda analarını zipleyin diye mi (gayriresmi esrar, 20.05.2023)”* paylaşımında da yansıdığı üzere Sözlük kullanıcılarının dikkate değer bir kısmı boşanmış kadınları toplumsal yapı ve normlara, toplumun kurumlarına ve kültürel normlarına başkaldıranlar olarak değerlendirmektedir. Üstelik söz konusu yazarlar arasında normlardan sapanlar olarak değerlendirdikleri kadınların “kadın hakları” bağlamındaki kazanımlarının sapkınlıklarına! zemin hazırladığını düşünme eğiliminin yaygınlaştığı anlaşılmıştır. Nitekim bir yazarın *“boşanma davalarının; %71 i kadınlar tarafından açılıyor. yani kadınların hepsi aynı aslında. en ufak bir zorlukta, topu taca atıyorlar. atmaları da sorun değil aslında ama bence çok sinsi bir tarafı var bu işin. belkide düğün takılarını toplayıp, oradan bir sıçrama yapmak gibi kafalarla bile evleniyor olabilirler. evet dostum, kadınlar çok kompleks canlılar ve hep böyle şeytanca şeylere kafa yorarlar. bir çeşme, bir köprü yaptırmak onların gözünde enayiliktir (riyasiz, 02.07.2023)”* paylaşımında da yansıdığı gibi boşanmış kadın yuvayı yıkıyor olmanın ötesinde, bu aile krizini adeta! bir fırsata çevirmenin planını yaptığı için de suçlanmaktadır. Bir başka yazarın ifadesinde yansıdığı gibi, boşanmanın kadınlar arasında işlevsel bir araç olarak görüldüğü düşüncesi yaygındır:

Toplumun sosyo ekonomik durumu düşük kesiminde genellikle kadınlar, zengin kodamanlar arasındaysa erkekler tarafından talep edilen eylemdir.fakir erkek boşanıp ne yapsın? yeni sevgiliyle

maldivler'e gidecek durumu olmadığı ortadadır. oysa fakir kadın boşanırsa durumu daha iyi bir adam bulabilir veya o adam çoktan aklını çelmiştir zaten. davud zamanında da zengin fakirin karısına göz koyardı hala da öyle... geçen binlerce yılda insanlık ahlak adına bence zerre kadar mesafe kat etmedi. hala nezaketen haklının yanındayız (greenwolf, 08.12.2022)

geçenlerde avukat bir arkadaşımın bir şeyler içiyoruz. dedim bugün bi keyiflisin hayırdır diye. bi süredir sadece boşanma davaları geliyormuş ve şansına da davacı taraflar hep kadınlarmış buna gelen. kadın tarafının vekili olmak ne rahat işmiş falan diyordu. vaziyeti siz düşünün.,,boşanmak kadınlar için bir piyangodur (donjohnston, 20.08.2019)

Boşanmış kadın boşanarak normdan sapan bir davranış sergilemiş olarak değerlendirilmekle kalmamakta, ayrıca boşanma sonrası hak talebi de sapkınlıkla ilişkilendirilip öfke yaratmaktadır. Yazarlardan birinin “*boşanırken nafaka aşamasında hiç bir feminist kadın göremezsiniz (westernization, 20.05.2023)*”, “*yeni trend. isin ucunda nafaka var cunku (battleship, 01.08.2019)*” ve “*mevcut yasalarla evlenmek tam bir çulgnlık (erkekler için söylüyorum) (kemirgenjoe, 24. 04. 2017)*” ifadelerinde de yansıdığı gibi kadın boşanmayı bir kişisel gelişim aracı olarak değerlendirdiği, boşanma yoluyla toplumsal statüsünü yükseltmeyi hedeflediği için suçlanmaktadır. Bu bağlamda da Sözlük kullanıcılarının gözünde kadın hem boşanarak hem de boşanma sonrası kendisine sağlanan haklardan yararlanarak sapkınlık örneği sergilemektedir.

Son 20-25 yıldır medyada, film ve dizilerde sürekli boşanan, boşanmak üzere olan çiftleri göstermekte ayrıca boşanmayı cılalayan yapımlar aracılığıyla artık boşanma öyle aleni ve gündelik hayatın bir rutini oldu ki aklım almıyor.hele ki artan feminizm dalgası ve kadın hakları yasalarıyla beraber modern kadın artık evliliği ve eril bireyi kendine layık görmemeye ve ona tahammül etmemeyi bir düstur saymakta.2022 verilerine göre boşanma davalarını başlatan taraf yüzde 70 oranla kadın tarafı. ve 1- 5 yıllık evli çiftlerin boşanma oranı artık yüzde 50'lere dayanmış durumda (devridevran, 14.01.2023)

evliliği kadın bitirir burada da o olmuş.çocuk sahibi olduktan sonra erkeğin varlık değeri düşüyor.sevgi çocuklara kayıyor erkek sadece ihtiyaç giderici konumunda kalıyor.ve kanunlarımızda boşanma kadın lehine bir ödül babında olunca geriye erkeğe tekme vurmak kalıyor.hele bir de çalışan kadın ise hiç acımadan kesip atıyor.olan biz erkeklere ve güzelim hayallere oluyor (darknessface, 05.09.2022)

kadınların sosyal statüdeki yerinin sağlanması ve ekonomik özgürlüğün yaygınlaşması ile artmış olan orandır. son 15 yılda %245 gibi büyük bir oranla fazlalaşmıştır. "koca bu, severde döverde" politikasının çarkındaki bir sıkıntıyada delalettir. bu gibi durumlarda yine en büyük sıkıntıyı halen çekirdek ailedede yer alan çocuklar çekmektedir (bkz: depresyon) (bahtsız deve ve kutup ayisi, 23.05.2008)

daha kusurlu tarafsınız, anlaşma yoluna gidemiyorsanız ve de erkek olan tarafsınız intihar etmekten farkı yoktur. edit: ağalar üzülme falan diye teselli mesajları atmayın evlenmişliğim de boşanmışlığım da yok. medeni kanun + kadın hakimler bu işi bu hale getiriyor. ondan yazdım :) (mk m 5, 15.11.2011)

Yukarıda örneklendiği üzere yazar paylaşımları boşanan kadın kadar ona bu fırsatı sunan "hak ve hizmetlerin" de öfkeye kaynaklık ettiğini düşündürmektedir. Kadınların kamusal alandaki artan istihdam fırsatlarının yanı sıra boşanma haklarının bulunmasını ve bunla bağlantılı olarak nafaka gibi uygulamalardan yararlanabiliyor olmalarını Türk toplumunun değerlerine, kültürüne, kurumlarına saldırı, toplumsal yapı ve normlara bir başkaldırı, daha da özelde erkek egemen dünya için bir tehdit olarak değerlendiren yazarların oranı azımsanmayacak düzeydedir. Nitekim yazarların bir kısmı bu hak ve hizmetleri din, aile gibi toplumsal kurumların altını kazıyan, toplumsal ahlaka ve bütünlüğe zarar veren olgular olarak tanımlamıştır. Söz gelimi yazarlardan bir kısmı düşen evlilik oranlarını kadınların ahlaksızlığı ve kontrolden çıkışıyla ilişkilendirmiş, evlilik sürecinde olduğu kadar özellikle boşanma aşamasında kadınların nafaka ve benzeri taleplerinden korunmak için evlilikten kaçınma eğiliminin arttığını bunun da aile kurumuna bir tehdit oluşturduğunu belirtmişlerdir.

Yazarların bu görüşlerinde ataerkil kültürel kodların belirleyici olduğu kestirilebilir niteliktedir. Pek çok ataerkil kültürde olduğu üzere Türkiye'de de aile ve evlilik kurumları eşitsiz erkek egemen ilişkinin muhafazasını temin eden bir araç işlevi görmektedir, kadınların erkek egemenliği altında istismar edilmesine yol açmaktadır. Öyle ki kadının bir mülk olarak babadan kocaya olmak üzere bir erkekten başka bir erkeğe geçirilmesi söz konusu olabilmektedir (Dobash ve Dobash, 1981; Henslin, 2001, s. 31). Diğer yandan kuşaklar boyunca aile içindeki erkeğin ihtiyaçlarını karşılamaktan sorumlu tutulan kadının geç modern toplumlarda konumları giderek değişmektedir (Bozok, 2018). Yaşanan toplumsal değişimler ataerkil kültürlerin sıkı sıkıya devam ettiği toplumlarda dahi kadınların bu güç dengesini bozmak için daha fazla mücadele içinde yer almasında etkili olmaktadır. Gittikçe artan sayıda kadın ev dışında ve kamusal alana girerek güç elde ettikçe daha önce kaçınılmaz görüp boyun eğdikleri koşullara itiraz etmeye ve erkeklerle çatışma içine girmeye başlamışlardır. Ev dışında da bir işte çalışan kadınların sayısındaki artışın yanı sıra kadın haklarını savunan örgütlerin de artmasıyla, kadın hakları ve

sorumluluklarına ilişkin geleneksel dengeler de sarsılmaya başlamıştır. Dolayısıyla ailede çatışma, ev içinde değişen kuvvetler dengesiyle birlikte erkeğin sosyal ve ekonomik egemenliğinin devam etmemesinden kaynaklanır (Parrillo, Stimson ve Stimson, 1995, s. 314). Üstelik giderek derinleşen ekonomik eşitsizlikler ve özellikle büyük kentlerdeki derinleşen yoksulluk da bu çatışmaları tetiklemektedir (Sennett, 2014; 2015). Zira özellikle toplumsal tabakalaşmanın alt kesiminde olan ailelerdeki erkek üyeler güvencesiz, düşük ücretli, belirsiz, sigortasız işlerle bağlantılı olarak ailelerine belirli bir yaşam standardı sunamamaktadırlar. Bu durumun yol açtığı başarısızlık hissi, iktidar konumundaki erkeğin erkekliğinin sorgulanmasına sebep olmaktadır (Ok, 2011). Bir dizi ritüel ve zorluk aşılarak kazanılan erk/iktidar konumunun sorgulanması yani erkeğin erkekliğini kaybetme tehlikesi (Oktan, 2009, s. 184) erkeğin normal! olanı devam ettirme çabasına yol açmaktadır. Yani egemen konumu sarsılan ya da en azından sorgulanmaya başlayan erkeğin çeşitli güç gösterileriyle bu iktidarı yeniden üretmesi gerekmektedir ki örneğin kadına yönelik şiddet, nefret söylemleri bu normalleştirme! stratejilerinden sayılabilir. Kadınların seslerini kesmeyi hedef alabilen bu erkek kimliğinin kazanılabilmesi mücadelesi (Atay, 2004, s. 21; Kaya, 2011, s. 88-89; Özpolat, 2019, s. 164), söz gelimi erkeğin aleyhinde olan değişimin bastırılmasını, bir dirençle karşılaşmasını gerektirebilmektedir. Zira kadınların daha çok hak elde etmesi bağlamında yaşanan bir değişim, boşanma örneğinde olduğu gibi bundan kazanç sağlamayanlar için istenmeyen bir unsurdur ki bu da anlatılara yansımaktadır.

2.1.2. Kategori 2: Boşanmış Kadını “Sapkın” İlişkilere Eğilimli Olarak Konumlandırma

Sözlük yazarlarının boşanmış kadını “sapkın” ilişkilere girmeye eğilimli biri olarak algıladıkları anlaşılmıştır. Yazarlar boşanan kadının toplum içinde cinsel bir obje olarak konumlandıklarına dair yüksek farkındalık sergilemiş olsalar da paylaşımları, boşanmış kadının bu konumunu yeniden inşa eder nitelikte kalıp yargıları yinelemektedir:

Tatsız bir süreçtir.noktayı koyduktan sonra derin bir nefes alıp yeni insanlarla tanışıp keyif yapılır.çevremdeki kadınların yüzde doksanı böyle yaptı, iki fuck badimin her ikisi ile boşanmalarından sonra tanışmıştım, eğlenceli kadınlar olduğunu söyleyebilirim (katilkim, 08.03.2014)

Yazarlar boşanmış kadının gayri meşru olarak değerlendirdikleri bu ilişkiler içinde bulunma nedenlerine dair de paylaşımlarda bulunmuşlardır:

maalesef çevresinde kendisine ilgi duyan erkeklerin çoğunun yalnızca fuck buddy olmak için yanaşmaya çalışacağı bayandır.seçimlerinde eskisinden daha dikkatli olmak zorunda olduğu halde yalnızlığı bazen daha kötü seçimlere yönlendirebilir. özgürlük ve kendini bulma

acılarından çok verimli ancak duygusal bakımdan çok buhranlı bir dönem kendisini beklemektedir(sertmertdert, 01.08.2011)

Yukarıdaki paylaşıma benzer biçimde bir başka yazarın da “*sığınacak liman arar, duygusal bir erkeğe kolaylıkla gönlünü kaptırı. (chanyin, 10.05.2020)*” biçiminde ifade ettiği gibi boşanma sonrası tecrübe edildiği düşünülen buhran ve yalnızlık, söz konusu sapkın ilişkilere sebep olan temel nedenlerden biri olarak değerlendirilmektedir.

Nitekim çalışmalar (Moorefield vd., 2007; Uğur, 2014; Can ve Aksu, 2016; Gök vd., 2023; Her vd., 2023) boşanmanın özellikle kadınlar için çok fazla sorun yaratan bir olgu olduğunu ortaya koymuştur. Bilhassa boşanmanın hemen akabinde ekonomik zorluklardan destek ağlarının yitirilmesine, toplumsal baskıdan dışlanmaya pek çok problemle karşı karşıya kalınmaktadır. Öyle ki kadınlar bu zorluklarla mücadeleden kaçınmak için boşanmayı son seçenek olarak değerlendirmektedir (Özar ve Yakut-Çakar, 2011, s. 24). Boşanma; karar verme, boşanma süreci ve sonrası bakımından başlı başına stresli bir deneyim olabildiği gibi, yol açtığı bu sorunlar nedeniyle de psikolojik mücadelelerle ilintili bir olgudur. Sözlük yazarları arasında boşanmış kadının bu sorunlarla mücadele sürecinde kendisine destek ağları oluşturmak, hayatını yeniden düzenlemek üzere yeni arkadaşlıklar kadar yeni bir birliktelik kurmasının da normal ve hatta sağlıklı olduğunu düşünenler vardır. Zira bir yazarın “*kötü bir tecrübeydir.yardım alınması bu tecrübeyi atlatmak için size güç verir.mesela, anlayışlı, tatlı dilli bir erkek ne biliyim çevrenize bir bakın. (katilkim, 19.06.2014)*” biçiminde ifade ettiği gibi çeşitli zorlukların yaşandığı boşanma sürecinde tatmin edici, sağlıklı bir ilişkiyi sürdürebilmesinin kişiye güç verebildiği düşünülmektedir. Ne var ki bu noktada bunun yazarlar arasında yaygınlık gösteren bir bakış açısı olmadığını belirtmek gerekir. Bilakis boşanmış kadınların cinsel kimlikleri yok sayılmış, cinsel açıdan tatmin olma ihtiyaçları ön yargılarla ilişkilendirilmiş ve hatta damganın yanı sıra öfkeye kaynaklık etmiştir. Paylaşımlarda da örneklediği üzere “yeni bir ilişkinin” kurulması, kinayeli bir biçimde ele alınmıştır. Zira boşanma sonrası zorluk yaşayan kadının kendisini “kurtarıcı” bir erkeğin kohnuna! atmasının en doğrusu olduğu türünden söylemler oldukça yaygındır. Üstelik bu söylemler, boşanma sonrasında kadınların sorunlarının cinsel açıdan tatmin olamama bağlamında yalnızlaşmaya indirgendliğini yansıtmaktadır. Boşanan kadınlara ilişkin “*ilgi ve seks açlığı başlamış kadındır. severiz, sayarız (panakware, 12.10.2022)*”, “*sınırı olmayan kadın (justiceforall0101, 10.09.2022)*” ve “*tecrübeli olup bekaleti kaybetmek için en mantıklı seçeneklerdendir (morello th cardmaster, 05.09.2013)*” benzeri yazar görüşleri, boşanmış kadınların “gayri meşru çeşitli ilişkilere girmeye açık ve istekli” oldukları (Arıkan, 1996, s. 217) yönündeki kalıp yargıların varlığını koruduğuna dikkat çekerken aynı zamanda boşanma sonrası kadınların yaşadıkları zorluklara dair farkındalığın da oldukça düşük olduğunu düşündürmektedir. Düşük farkındalığın sorunun varlığını tanıma ve onunla mücadele bağlamında harekete geçilmesini önlemesi bakımından ciddi bir risk faktörü olduğu belirtilmelidir.

Sözlük yazarlarının boşanmış kadınların sorunlarının çözümünü kurtarıcı bir erkekle ilişkilendirmesi eğiliminin yaygınlığı kadının pasif, uysal, savunmasız ve bağımlı (Connell, 1998) konumunu sürdürmekte olduğunu ve hatta bu konumun gündelik pratikler içinde yeniden üretildiğini de ortaya koyar niteliktedir. Boşanma sonrasında “başında kocası bulunmayan” kadının kendini koruyamamanın ötesinde, bundan daha da vahim olarak, namusunu koruyamadığı ve bu bakımdan hem tehlikede hem de tehlikeli bir tür olarak algılandığı paylaşımlara yansımıştır:

Bizim oralarda hayatı bitmiş artık namusunu koruyacak kimsesi olmayan bir varlık olarak bakılır kendisine. dul olarak nitelendirilir, zararsızdır. bir de karadullar vardır tehlikeli olabilirler (bkz:karadul) (rodey, 10.05.2020)

Çevreleri tarafından icten ice ya da alenen orospu olarak gorulen, kocasi ile bir şekilde ayrilmis\$ kadin (bkz: dul) (mikado, 12.09.2001)

Hiç evlenmemiş erkeklerin , evlenmek için ailelerinden izin alması gereken kadındır (uzekena, 05.04.2022)

Dul oluşu sebebiyle kız değil kadın oluşu herkes tarafından bilinen, aynı zamanda bekar olması sebebiyle uçkur düşkünlerinin ağızlarını sulandıran, ancak bir çoğu namuslu olan kadın (carpenoetern, 09.06.2004)

Bekaret sorunu olmadığından yatağa atmak için potansiyel avdır çoğumuz için (medetres, 16.08.2018)

Dul kalmak. dul yaftasıyla yaşamak. dul olduğun için kiralık ev bulamamak gibi sorunları beraberinde getiren durum. her ne kadar kimlikte bekar yazsa da duyulduğu an kadın için bambaşka bir hayatın kapıları açılmış demektir. sen istediğin kadar namusunla yaşa dulsan birilerinin kocasını elinden alacak potansiyel orospusun halkın gözünde...(namusumla yazıyorum, 25.07.2015)

Yazar görüşlerinden de anlaşılacağı üzere kocasından ayrılmış kadın “koruyucusunu” kaybetmiş bir meta gibi algılanmaktadır. Adeta kilit vurulmuş bir vitrindeki obje gibi kategorize edilen evli kadın boşandığında kilit kırılmış ve savunmasız bir halde kalmıştır. Nitekim boşanma konusunun ele alındığı edebi metinlerde de bu durumu örnekleyen toplumsal bir tablo ortaya çıkmıştır; olgu her devirde görülse de kadınlar için ancak özel şartlarda ve seyrek rastlanır niteliktedir. Boşanan kadın ise cinsiyet rollerinden gelen “ikincilik”in yanı sıra “eş”i olmayan bir kadın olmanın yarattığı “ötekilik” ile de kimlik mücadelesi vermek zorunda kalmaktadır (Önder, 2016, s.

254). Oyun adlı eserinde Tomris Uyar “Babam dedi ki, sen hem kısırmışsın hem boşanmış kadınmışsın...Böyle yoldan çıkmış kadınlar, cehennem ateşinde yanarmışlar...” diyerek bu durumu örneklendirmiştir. Demez’in (2005, s. 130-132) kültürün somut alanı olarak değerlendirmesini yaptığı atasözleri ve deyimler de kadın bedeninin ve namusun denetiminde erkeğin konumunu gözler önüne sermektedir: “Adamı ar avradı er zapteder”, “Kadını eri, peyniri deri saklar”, “Avrat attır, gemini boş tutma”. Bu ve benzeri deyim ve atasözleri kadının kocası tarafından korunmaya, denetlenmeye muhtaç olduğuna, olası yanlış ve vefasız hareketlerine karşılık sürekli kontrol ve baskı altında tutulmasının gerekliliğine ve eşsiz korunmasız olan kadından herkesin yararlanmak isteyeceğine vurgu yapmaktadır. Namusun nesnesi olan kadın hem kendinin hem de malvarlığı olarak görüldüğü erkeğin namusunun taşıyıcısı olsa da (Wikan, 2008, s. 49) korunması gerekli bu alan kendisine emanet edilemeyecek kadar kıymetli olup, erkeğin koruyuculuğuna ihtiyaç duymaktadır (Walby, 1991). Delaney’in (2009) neslin devamını sağlayan tohumları atan erkek ve bu tohumlardan hayat üreterek canlıyı yetiştiren toprak kadın simgeselleştirmesi, namus olgusu bağlamında erkeğin denetimci rolüne dikkat çekmektedir. Toprağa atılan tohumların seçilimi gibi kadının cinselliği de erkeklerce denetlenmekte, toprağa benzetilen kadının pasifliğine, edilgenliğine ve kontrole muhtaçlığına işaret edilmektedir. “Namusunun bekçisi” konumundaki erkeklerce denetlenen kadının evlilik akdini bitirmesi ise günah ve yasağın taşıyıcısı, baştan çıkarma potansiyeline sahip dişil beden (Özensel, 2014, s. 302) erkeksizlik ve denetimsizlikle ilişkilendirilmesine ve tehlikeli olarak algılanmasına sebep olmaktadır. Bu bakımdan eş denetimi ortadan kalkar kalkmaz, karı-koca arasındaki aidiyet ve hâkimiyet bağları sayesinde baba, erkek kardeş, amca, dede, komşu ve nihayetinde tüm toplum boşanmış kadını denetleme hakkına sahip olmaktadır. Kadınlı bağlantılı bir namus tanımlaması ve erkeğin namusunun ölçütünün kadın olması, kadının hal ve hareketlerindeki bu erkek denetimini meşrulaştırmaktadır (Pollack, 2002). Bu bağlamda geç modern kent toplumlarında da namus olgusunun rafa kaldırılmış bir problem olmadığı, aksine kadının bedenini, bekaretini ve cinselliğini “namusla” ilintilendiren ve boşanmış olmayı kadının cinsel eylem dünyasını simgeleyen bir deneyim olarak nitelendiren toplumsal değer yargılarının devam ettiği anlaşılmıştır. Çalışmadan edinilen bu veriler, kadınların namuslarının bir erkeğin kontrolünde olması gerektiğini, boşanan kadının da hem ekonomik bir sığınak hem de bir koruyucu! bulabilmesi bakımından ya yeniden evlenmesi ya baba evine dönerek bir erkeğin tahakkümü altına girmesi gerekliliğini yansıtan çalışmaların (Akgül Sarpkaya 2013; Can ve Aksu, 2016; Gedik, 2018a.; Gedik, 2018b.; Çiçekli, 2019; İlhan, 2020) sonuçlarıyla paralellik gösterir.

Belirtilmesi gereken çok önemli bir başka husus, Sözlük yazarları arasında söz konusu değer yargılarının devam ettiren, yeniden inşa eden bakış açıları ve tutumların yaygınlığıdır. Yazarlar son paylaşımda da örneklendiği üzere boşanan kadınların boşanma sonrası yaptıklarına, giyim kuşamlarına, söylemlerine, arkadaş çevrelerine, tutumlarına kısaca tüm eylemlerine kısıtlama getirerek “namuslu” bir kadın gibi davranmalarını beklentisinde olduklarını yansıtan görüşleriyle kadının cinsel eylem dünyasına

indirgenen bir namus tanımını yinelemektedirler. Yazarlar arasında yaygınlaşan bu paylaşımlar, söz konusu namus tanımıyla çatışan kadın davranışlarının kolaylıkla yargılanacağını, boşanma sonrasında beklentilere uymayıp aksi türde davranan, sözgelimi bir erkek arkadaşı olan kadınları namussuz olarak rahatlıkla damgalayabileceklerini düşündürmektedir.

Yazar paylaşımları boşanmış kadından, özellikle çocuğu olan bir kadından boşanma sonrasında çocuğu ile ilgili rollerine odaklanmasının beklendiğini, kadınların sadece çocukların annesi olarak görülüp bu rolle sınırlandırıldıklarını da ortaya koymaktadır:

Çok normal görülen olay. cocuklari olanlar için, devletin bunun önüne geçmesi gerekiyor. bu hayata bir çocuk getirdiniz, kendi rızası dışında geldi. birlikte tutmak zor olsa bile o aile yaşantısını yaşamak zorunda. kız, erkek farketmez. boşanmalar çocuklara çok zarar veriyor. özellikle kız çocuklarına. hayatleri yaşanmayacak hale geliyor. çocuğun hayatı cekilmeyecek hale geleceğine anne babanın ki gelsin. kötü muamelemi görüyorsun gör. çocuğunun psikolojisi ve ya hayatı kayacağına senin hayatın kaysin. partnerin yatakta iyi mi değil, çocuğun için katlanacaksın.son zamanlarda bir çok örneğini gördüm. devlet vermiş kızı anneye kız gelmiş 18-20 yaşına, annesi erkek peşinde koşuyor. kıza bir yol gosterici yok. kendisine iyiyi kötüyü anlatan kimse yok. baba zaten ayrı bir havada... (thexrinq, 27.09.2022)

çocuğu en ihtiyaç duyduğu dönemde anasız bırakmış kocana kitlemişsin, para gönderiyorum diye keyfine bakmış en zor dönemlerde analık yapmamışsın (bkz: #152596913) hiç pick me gir'lük yapma teyze. çocuklarını terk eden babalar gibi senin gibi anaları da eleştirmek gerek. gidip görmemiş bile çocuğunu yıllarca, hiç haberi yok konuşuyor. o baba çok kutsal bi baba. gönderdiğin iki kuruş euroyu keyifle harcamıştır umarım. (fl, 21.05.2023)

Boşanmış bir ebeveynin özellikle de bir annenin nasıl davranması gerektiğine ilişkin beklentilerini paylaşan bu yazarların da dikkat çektiği üzere boşanan kadının evlilik sürecinde olduğu kadar ve hatta ondan daha da fazla olarak anne kadın kimliğini öne çıkarması, kendisini çocuğuna adaması beklenmektedir. Sözlük yazarları arasında yaygınlaşan bu beklenti boşanma sonrasında kadının “çocukların annesi damgası”na maruz kaldığına işaret ederken, kadının da diğer kimlik ve rollerinin yok sayılması anlamına gelebilmektedir. Çocukların annesi olmamak, diğer rol ve kimlikleri öne çıkarmaya çalışmak ise sapkınlıkla ilişkilendirilmekte ve yine damgalanmaya araç olmaktadır. Zira ataerkil kültürde kadın, anne olarak konumlandırılmaktadır ve annelik olgun bir yetişkin ve heteroseksüel açıdan normal bir kadın olmanın doğal sonucu, tatmin edici bir yaşamın tek geçerli seçeneği olarak sunulmaktadır (Gittins, 1985; Eke, 2020, s. 84). Bu toplumlarda kadınlık, annelik üzerinden kutsallaştırıldığı için kadının aile içindeki ve

toplumdaki statüsü çocuk üzerinden şekillenmektedir (Bayraktar, 2011, s. 12; Maier, 2015, s. 10; LLeweLLyn, 2016, s. 67; Badinter, 2017, s. 17; Donath, 2018, s. 26-29; Parlak ve Tekin, 2020, s. 2). Çocuğun refahı ve sağlıklı gelişimi için anne olan kadından öncelik ve ihtiyaçlarını sınırlaması, hatta bunun da ötesinde doğal olarak kendini feda etmesi, kendini çocuğuna adayarak “anne kadın” inşasını yerine getirmeleri beklenir (Miller, 2010, s. 18; Maier, 2015, s. 12-13; Dalay, 2016; Badinter, 2017, s. 22). Bu bağlamda edinilen bulguların bu beklentiyi yansıttığı düşünülebilir.

Boşanmış kadını bir günahkâr ya da ar uyandıracak eylemde bulunan biri olarak damgalayan yazarlar kadar, bu damga nedeniyle boşanmış kadına acıma duygusu ile yaklaşan Sözlük yazarları da mevcuttur. Bu bulgu, boşanmış kadınların suçlama ve yoğun bir toplumsal öfke ile karşılaşabileceği gibi insanların acıma duygularını da uyandırabileceği ortaya koyan daha önceki çalışmaların (Arıkan,1996, s. 14) sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Acıma duygusunun öne çıktığı yazar paylaşımlarında boşanmış kadın “ boşanmış erkeğe göre daha bahtsız bedewi olan, hayatının bundan soraki bölümünü silik yaşaması konusunda mahalle baskısı alan, hatta hatta "wurun kahpeye" muamelesi gören, toplum tarafından zawallalaştırılan insan. (bkz: daha ne diyim) (ayshecik, 27.11.2008)” veya “yaralı ceylan olarak adlandırılır argo tabirle arkadaş çevresinde...(ifucku, 10.05.2020)” biçiminde tanımlanmıştır. Bu ve benzeri paylaşımlarda boşanmış kadına yönelik olumsuz damgalar önce çıkarılmış, kadının boşanma sonrası yaşadığı tüm zorluklara ek bunlarla savaşmak durumunda kaldığına dikkat çekilmiştir. Bununla birlikte bu paylaşımlarda da kadının bu damgalarla savaşmak zorunda kalan bir bahtsız, bir zavallı, gariban ve hatta yaralı bir ceylan olarak damgalanmış olması dikkat çekicidir. Diğer taraftan yazarlar arasında boşanma sonrası damgalanıp ötekileştirilen kadını bu tutumların hedefinde kalması nedeniyle damgalayanlar da vardır. Yazarlardan birinin “boşanmış bir kadının çevresindeki insanların olumsuz düşünce ve fiillerine maruz kalıyor olması, bu kadıncağızın cehaletinden ve eksikliklerinden kaynaklanmaktadır. benim tanıdığım 4-5 tane boşanmış kadın var hepsi de aslanlar gibi çeşitli işlerde çalıştı, çocuklarını büyüttü(düalite, 01.08.2011)” biçimindeki söyleminde de izlendiği üzere boşanıp damgalanan kadın damga ve dışlanmanın muhatabı olduğu için de damgalanabilmektedir. Zira damgaya ve ötekileştirmeye maruz kalan kadın eğitim seviyesi, düşük sosyo-ekonomik düzey gibi kendisiyle ilgili değişkenler bağlamında boşanma sonrası durumunda sergilediği yetersizlik! nedeniyle suçlanmaktadır.

Damga ile savaşımın aracının yine damgalama olarak ortaya çıktığı bu tutum, yazarlar arasında çok yaygın değildir. Bununla birlikte damgalanıp dışlanma sürecinin tüm sorumluluğunu salt kadına yükleyen bu bakış açısının boşanmış kadını damgalayan tutumlardan çok farklılık göstermediği, bilakis sorunun yeniden inşasında önemli bir rol oynadığı belirtilmelidir.

2.1.3. Kategori 3: Boşanmış Kadını Tehlike Arz Eden Bir Varlığa İndirgeme

Boşanma sonrası sosyal çevre ve destek ağlarının daraldığı bilinen bir gerçektir. Evlilik birliğinin sonlanmasıyla hem eski eşin ailesi ile hem de ortak arkadaşlarla ilişkiler seyrekleşebilmektedir. Azalan ya da sonlanan ilişkiler boşanmış bireyin kendi kararı

olabildiği gibi daha yoğun olarak (olasılık iki kat daha yüksek) sosyal çevrenin dışlama davranışı ile ortaya çıkabilmektedir. Sosyal ağların önemli bir parçasını oluşturan arkadaş çevresinin ilişkiyi sınırlaması/bitirmesi genellikle eski çiftler arasında taraf tutmaktan kaçınma arzusundan ve çift aktivitelerine tek arkadaşlarını dahil etmekte zorluk yaşıyor olmalarından kaynaklanmaktadır. Boşanmış bireyi kendi evliliklerine bir tehdit olarak görmeleri de ayrıca ilişkinin sonlandırılmasında güçlü bir motivasyon oluşturmaktadır (Clarke-Stewart ve Brentano, 2006, s. 69-70; Akgül Sarpkaya, 2013). Zira boşanma, Coates'in (2008, s. 200) de ifade ettiği gibi arkadaş çevresinde domino etkisi yaratabilecek bir olgudur. Boşanma ile sonuçlanan bir ilişki, benzer problemleri yaşayan arkadaş çevresinin kendilerini çıkmaza sokan sorunlarının çözümü için boşanma seçeneğini daha olası hale getirmektedir. Böyle bir durumda boşanan çift modellenebildiği gibi, aile birlikteliğini sürdürebilme amaçlı çok daha korumacı davranışlar da ortaya çıkabilmektedir. Ki kendi evlilikleri için tehdit hisseden bireylerin boşanmış arkadaşlarıyla ilişkilerini sınırlandırması bu korumacı tutumun bir yansımasıdır.

Boşanmış bireyin ilişkilerin sorgulanmasında ve artan boşanmalarda payının olduğunu düşünme, bu bakımdan boşanmış bireyi özellikle de boşanmış kadını aile birlikteliği için ciddi bir tehlike olarak görme eğilimi yazarların paylaşımlarına yansımıştır:

Her insanın basına gelebilecek olgu. o degilde; kendisi bosandigi icin arkadasinin da o yada bu nedenle esinden bosanmasini saglamak icin yangina korukle giden kadinlar yok mu? umuklerini sikasim geliyor. tez vakitte yok olsunlar (semsipasapasajindasesibuzusmeyen, 11.05.2015)

Yukarıdaki yazar paylaşımında da örneklendiği üzere, aile birliğinin parçalanmasına, boşanmaya ilişkin sorgulamalar ve kararlarda kadınların etkili olduğuna dair toplumsal bir kabul vardır. Bu durum bir algı meselesinden ziyade, kadının sosyal olarak inşa edilen kimliğinden kaynaklanan bir gerçektir. Daha yalın bir ifadeyle evliliklerde duygusal uyumu sağlama sorumluluğunu üstlenmesi beklenen kadınların, evliliklerindeki sorunları da eşlerinden çok daha erken gördüğü, sıkıntılı konuları tartışıp karara bağlama hususunda daha girişken davrandığı bilinmektedir (Coates, 2008, s. 37; Amato ve Previti, 2003, s. 604). Aile içinde gerçekleştirebilecek açık bir tartışmadan kaçınan ve sorunları çoğunlukla görmezden gelme eğilimi sergileyen erkeklerin aksine, duygusal doyuma erkeklerden daha fazla önem veren kadınlarsa hem sorunları daha kolay fark etmekte hem de üstü örtülen bu sorunları eşleriyle tartışmaya açmaktadırlar (Thompson ve Walker, 1991; Collange, 1997, s. 143). Bu, sorunun varlığını kabul edip üzerine konuşma isteminden çok daha büyük bir anlam taşımaktadır. Zira kadın için duygusal doyum, ancak soruna yönelik tatmin edici bir çözümün bulunmasıyla mümkün olabilmektedir. Aksi durumda tartışmalar sadece geçici süreliğine kapanmakta, konu daha sonra tekrar gündeme gelmektedir. Belirtilmelidir ki boşanmanın artık nüvelemeye başladığı süreçte bu tartışmalar kadının son dakikaya kadar kesintisiz biçimde aile birlikteliğini kurtarma çabasının da atılacak daha fazla adımın kalmadığının da bir göstergesi olarak son

hamlelerdir (Coates, 2008, s. 37-40). Öyle ki Collange, evlilikteki sorunları görmeyen, fark etmeyen ya da tartışmaktan kaçınan erkeğin aksine kadının evliliğini bitirmeyi düşündüren bu sorunlara yönelik yüksek farkındalığını şu şekilde tanımlar:

“Kadınların erkeklere nazaran evliliklerini tehdit eden tehlikelerin bilincine daha iyi vardıklarını kanıtladık. Bu kadınların çoğu, evliliklerinin ömür boyu sürmeyeceği kuşkusunu 10 yıldan uzun süredir taşımaktaydı; oysa erkekler en çok üç yıldır bu sorunların farkındalardı. Bu doğrultuda kadınların büyük bir kısmı ayrılacakları kesinleşmeden çok önce yaşlarını tutmaya başlamışlar, erkeklerse boşanma gerçekleştiğinde şaşırıp kalmış, bir başlarına kalınca çok acı çekmişlerdir” (1997, s. 143).

Yani kadının aile içinde üstlendiği rol onun ilişkideki krizleri fark etmesinde, bunları fark ettikten sonra da çözüm arayışına girmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Çözüm bazen ilişkinin sonlanması da olabilmektedir. Diğer yandan kadının duygusal tatmini sağlama aracı olarak rollerini yerine getirmediği durumlarda da evlilik krizleri yaşanmakta ve boşanmalar gerçekleşmektedir (Coates, 2008, s. 37-40). Bu bağlamda kadının toplumsal cinsiyet kimliğinin ailenin parçalanması sürecinde kendisine etkin bir rol yüklediğini, öte yandan ironik biçimde bu rolün aile için “tehdit” olarak algılanmasına da yol açtığını belirtmek gerekir. Nitekim bu çalışmada da paylaşımlar, boşanma kararının kadınlar tarafından verildiğinin düşünüldüğünü, bu bakımdan da kadının tehlikeli olarak algılandığını yansıtmaktadır. Üstelik yazar paylaşımları, boşanan kadının sadece kendi aile birliğini dağıtmakla kalmadığını, çevrelerinde benzer evlilik sorunları yaşayan kadınlar için rol model oluşturmak suretiyle onların da aileleri için tehdit oluşturduğunun düşünüldüğünü yansıtmaktadır. Bu bulgu, boşanmış bir rol modelin çiftlerin mutsuz giden evlilikleri karşısında boşanmayı bir seçenek olarak değerlendirmeleri bakımından boşanma sürecinde etkili olabildiğini ortaya koyan çalışma bulgularını (Uğur, 2014) desteklemektedir.

Boşanmış kadının evlilikler için bir tehdit olarak algılanması ve tehlikeli addedilmesi, ayrıca yukarıda da tartışıldığı üzere erkeksiz ve bu bakımdan da denetimsiz olarak nitelendirilmesiyle ilgilidir. “boşandıktan sonra azmış, ayrıca da babama göz dikmiş kadın olur bir zamanlar...bu insanın arkadaşın annesi olması da ayrı olaydır tabi.. (jeyik, 27.11.2008)”, “çooook tehlikeli kadındır (uranyumdankosarakcanadam,12.10.2022)” benzeri yazar paylaşımlarında da yansıdığı gibi boşanmış kadının baştan çıkarma potansiyeliyle çevresindeki evlilikleri yıkabileceği düşünülmektedir.

Boşanmış kadınların tehlikeli olarak algılanışları, deneyimleri ile de ilgili olabilmektedir. Geç modern toplumlarda yaygınlaşan psiko-sosyal doyumun her an yaşatılabildiği, karşılıklı olarak romantik sevgi, ortaklık, dostluk ve sırdaşlık temeline dayalı ve uyum içinde sürdürülebilen evlilik beklentisiyle (Aydın ve Baran, 2010, s. 118-120) örtüşmeyen bir evlilik deneyiminin kadınlar için travma, depresyon, bunalım ile ilişkili olduğu düşünülmektedir:

Yeni nesil istanbul'daki kadınların büyük bir bölümü, çoğu psikolojik sorunludur genelde maganda tiplerle takılırlar (put your hands up, 12.10, 2022)

Asiri duygusal ve tribe bağlamadığı surece, yani bosanmanın etkilerini asiri bir şekilde basına dert etmediği surece normal kadındır (kartal kalkar dal sarkar, 15.04.2016)

Öğretmene erkek öğrencilerinin ağzına sıçan kadın.ilkokul ve lisede 3 kez denk geldim. sonuncusu, lise sonda az daha sözlü notuyla beni sınıfta bırakacaktı. ingilizceci sevgi hocam, allah'ından bul. bodur dümbelek seni!!! (doxanikee, 26.06.2015)

Bazı kadınlara garip etkileri oluyor sanırım bu durumun..bu kadınlar evli adamlara aşık oluyorlar.. bildiğin kör kütük hem de.biten uzun süreli ilişkileri de bu kapsama alarak tespit ettiğim bu şey intikam duygusu sanırım..çözemediğim şey ise ayrıldığı adamdan mı alıyor intikamını, evliliğini sürdüren mutlu zannettikleri kadından mı, herşeye rağmen sana inat dediği hayattan mı..halbuki.. sadece acı çoğalıyor..üzülüyorum. (fatosela, 18.03.2012)

Diğer yandan evlilikte karşılanmayan beklentiler kadar boşanmanın yaratmış olduğu zorluklar da kadınların psikolojik iyilik haline zarar veren dinamikler olarak değerlendirilmiş ve bu bakımdan boşanma deneyimine sahip kadınlar psikolojik açıdan "yaralı" olarak tanımlanmıştır. Boşanma sonrası yaşanan maddi kayıplar yaşam koşullarının kötüleşmesinde etkili olurken buna ek olarak kadınlar arasında depresyon, güvensizlik hissi, karamsarlık gibi psikolojik semptomların yoğun biçimde görüldüğü bilinmektedir (Oğurtan, 2011; Can ve Aksu, 2016; Aktaş Akoğlu ve Küçükkaragöz, 2018; Phuntsho vd., 2022; Gök vd., 2023). Bu gerçekten hareketle yazarların boşanmış kadını psikolojik olarak yaralı olarak tanımlamaları, öngörülebilir niteliktedir. Yazarlara ait "bekarsanız iyi arkadaş olursunuz ancak kesinlikle sevgili falan olmaz. hadi sevgili oldunuz evlenmeyin.yok valla iyi insanlar zaten geneli ancak evliyken çekmedikleri çile kalmamış, iste o çile onarılması zor bir catlak.ben denedim. bir kez falan değil, birden fazla kez bu olaya balıklama daldım ve her defasında insanlıktan şoğudum.ha iclerinde çok iyileri vardır muhakkak ben denk gelmedim.ekseriyetle karşıdaki için hayati sorgulatıp kendine dusman ediyorlar. zor yani (howard roark, 12.03.2015)" ve "yaş haddinden evlilik emekli olmaya yakın kadındır. dışarıdan "bir daha asla evlenmeyeceğim" görüntüsü, içeriden "boşanmanın verdiği panik hali" mevcuttur. geçmiş hatalarından ve inatlarından ders aldysa, kaç yaşında olursa olsun tekrar evlenebilir ve mutlu olur. ancak panik halinin devam etmesi halinde yeni hatalar eklenir. kronik bunalım tehlikesi vardır (todortolga, 27.11.2008)" ifadelerinde yansıdığı gibi boşanmış kadının psikolojik olarak sorunlu, duygusal boşluk içinde, kronik bunalımlı ve asabi olduğu yönünde yaygın bir sosyal kabul mevcuttur. Boşanma sonrasında kadının gerek evlilik süresince

karşılanmayan beklentileri gerekse de boşanmanın yaratmış olduğu travmaları nedeniyle “zor” bir insana dönüştüğünü düşünme eğilimi yaygındır. Özellikle boşanmış bir kadınla flört ilişkisine girme konusunda görüş bildiren yazarlar arasında “zor kadın” damgası öne çıkmaktadır:

Boşanmış erkek aksine tanışılan ilk gün normal, ikinci gün aşkım, üçüncü gün evlilik moduna giren kadındır (otlu gözleme, 25.04.2022)

Kimsenin evlilik muhabbetiyle gelmediği halde triplerden triplere koşan bir garibandır kendisi (halis ayarçı, 02.03.2015)

Anlatılarda da yansıdığı gibi yazarlar boşanmış kadınların belki evliliklerindeki eksikleri kapatmak belki yeniden evlilik yaparak bir düzen kurmak için acele ettiklerini, bu durumun da erkeler için bir baskı unsuru olduğunu ifade etmiştir. Boşanmış kadının flört ilişkisi içinde baskıcı ve kontrollü olarak algılanmasının kadını sorunlu ve zor bir kadına dönüştürdüğü paylaşılmıştır. Bu noktada bu konuda paylaşımda bulunan yazarların kadının kendisini sorunlu olarak algılamadığının, karar verme ve sonrası süreçleriyle başlı başına boşanma deneyiminin kadının dönüşümüne sebep olduğunu düşündüklerinin vurgulanması gereklidir. Zira paylaşımlarda da yansıdığı üzere kadının “özünde” iyi olduğuna ancak boşanma süreci ve sonrasında yaşadığı zorlukların onu zor/sorunlu bir karaktere dönüştürdüğüne inanma eğilimi yaygındır. Ancak en nihayetinde bu görüşün boşanmış kadının ilişki kurulamayacak, tehlikeli ve güvenilmez olarak damgalanıp ötekileştirilmesine neden olduğu ifade edilmelidir. Paylaşımlarda dikkat çeken önemli bir husus, kadınların sorunlu olarak algılanmalarının boşanma sonrasında hayatlarına giren erkeklere yönelik tutumlarından kaynaklandığıdır. Çok korumacı davranmak, adımlarını birkaç kez düşünmeden atmamak daha da belirleyici olarak, hayatlarına giren erkeklere ilişkin hem çok seçici olup hem de “ciddi ilişki” beklentisinde olmak, yazarların boşanmış kadını tehlikeli addetmesinde etkili görünmektedir. Boşanmış kadınlar arasında yaygınlaştığı iddia edilen evlilik beklentisi ile ilişkilere başlama ve karşı cinsi bunaltma tutumunun da yukarıda tartışılmış olduğu üzere, ataerkil kültür içindeki boşanmış kadının “yalnız” yani erkeksiz olmaması beklentisinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Zira boşanma karşıtı tutumlardaki tüm esnekliğe rağmen toplumun hala kadının sinek kadar kocası olsun ama başında bulunsun isteği, anlatılara yansımıştır.

Sonuç

Kadının evlilik akdinin sona ermesiyle birlikte yaşadığı damgalanmayı anlamak amacıyla yürütülen bu çalışmanın örneklemini Ekşi Sözlük'te boşanmış kadına ilişkin yazar paylaşımları oluşturmuş, yazarların damga ve ön yargılı tutumlarını ortaya koyan paylaşımları analize tabi tutulmuştur. Ekşi Sözlük, anonim bir platform olması nedeniyle kullanıcıların özgürce düşüncelerini ifade edebildikleri bir alan olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte bu özgürlük, Sözlük'ün totaliter yapısıyla dengelenmektedir. Zira yazar

olabilmenin belirli şartlar gerektirmesi ve yazarların sürekli kendilerini ispat etme zorunluluğu, bu platformun kullanıcılarının seçici bir şekilde belirlenmesini sağlamaktadır. Üstelik oldukça yaygın bir sosyal medya platformu olan Sözlük'te doğru bilgi paylaşma zorunluluğu yoksa da yazarların dil, üslup, bilgi ve yaratıcılık bağlamında kendilerini ortaya koyan iyi işler yapmaları beklentisi Sözlük'ü bir referans kaynağına dönüştürmüştür. Bu bakımdan çalışmanın hedefi doğrultusunda, örneklemin hem yaş-bilgi-eğitim-etik-yetenek- dijital toplumun şartlarına uyum gibi kriterler bakımından belli bir grubu temsil etmesi hem de söz konusu yazarların platformun sağladığı anonimlik sayesinde gerçek görüşlerini belirtmekte daha rahat olacakları düşüncesinden hareketle bu çalışmada toplumsal düşüncüyü anlama ve analiz etme açısından önemli bir kaynak olabilen bu platformdan boşanmış kadınlara ilişkin paylaşımlar analiz edilmiştir.

Sözlük'ü temsil eden grup özellikleri göz önünde bulundurularak bu çalışmada, boşanmalara yönelik tutumların daha esnek olacağı, toplumun genelinde artan boşanma oranlarıyla paralel biçimde geleneksel bakış açıları ve ön yargılarda da bir gerilemenin olacağı varsayılmıştır. Ancak tüm bu beklentiye rağmen, çalışmada edinilen bulgulardan en önemlisi, geç modern Türkiye'de boşanmaların artan yaygınlığına rağmen boşanma sonrası kadınların damgalanması yönündeki geleneksel tutumların mevcudiyetini koruyor olmasıdır. Boşanmış kadınlarla hiçbir bağları olmayan sözlük yazarlarının damgalama ve dışlama eğilimleri, kadınlar üzerinde baskı oluşturan damgalamanın salt yakın sosyal çevreden gelmediğini, boşanan kadının toplumsal olarak damgalanmış olduğunu yansıtır niteliktedir. Bu bakımdan hali hazırda boşanma sonrasında ekonomik, psikososyal ve sosyal sorunlarla karşılaşan kadınların bu sorunlarının toplumun damga ve dışlanma eğilimleriyle daha da karmaşık hale geldiği kestirilebilir niteliktedir.

Eğitim, toplumsal statü, sosyo-ekonomik düzey, sosyal çevre, yerleşim yeri, aile yapısı gibi unsurlar boşanmış kadınlara yönelik bu tutumların genellenebilmesini tabii ki imkansızlaştırmaktadır. Ayrıca bu platformun totaliter yapısı nedeniyle analize konu paylaşımların belirli bir kesimi temsil edip diğer görüşlere kapalı olabileceği gerçeği de göz önünde bulundurulmalıdır. Bununla birlikte Ekşi Sözlük'teki boşanan kadınlara yönelik paylaşımların içerik analizine dayanan bu çalışmanın bulguları boşanmış kadını suçlayan, tehlikeli, sapkın ve güvenilirmez olarak konumlandıran ve zaman zaman da acıma duygusu uyandıran damgaların geçerliliğini koruduğunu ortaya koymaktadır. Boşanmış kadının bencil, kaprisli, toplumsal normlara uymayan ve psikolojik açıdan da sorunlu bir kişi olarak damgalanması ise geleneksel cinsiyet rolleri ile kadını kutsal aile çerçevesinde sınırlandıran ataerkil düşünce kalıplarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca kadınların özgürlük arayışlarını ve toplumsal eşitsizliklere karşı mücadelelerini yansıtırken bir yandan da boşanmasını kolaylaştıran hak ve hizmetlerin de sapkınlıklarını kolaylaştırıcı unsurlar olarak değerlendirilmiş olması, ataerkil toplumsal yapının normlarının gücünü ortaya koymaktadır. Üstelik bu normlardan kaynaklanan ve kadınların cinsel kimlikleri, toplumsal rolleri ve özgürlükleri üzerinde güçlü bir etkiye sahip olan bu yaygın damga ve ön yargılar, gündelik pratiklerle yeniden ve yeniden inşa edilmektedir. Bu bakımdan ataerkinin yoğun biçimde yaşandığı söz konusu toplumlarda

kadın nüfusunun geneli için özgürlüklerle ilintili boşanma olgusunun bir illüzyondan ibaret olduğu, iyi eğitilmiş-şehirli ve profesyonel alanda çalışan kadınların hayatlarının dahi boşanmanın ardından ön yargılı ve dışlayıcı tutumlara maruz kalmak suretiyle ciddi biçimde sınırlandırıldığı ifade edilmelidir.

Boşanmış kadının ataerkil normların etkisi altındaki suçlanma ve damgalanma deneyimlerini ortaya koyan, hak taleplerinin sapkınlık olarak değerlendirilerek öfkeli tepkilere yol açtığını gösteren bu çalışma, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve ataerkil değerlerle mücadele gerekliliğini bir kez daha vurgulamaktadır. Bu mücadele boşanma sonrasında olduğu kadar evlilik sürecinde de kadının güçlenebilmesi için elzemdir. Ayrıca boşanma sonrası kadının deneyimlerine değer veren bakış açılarının yaygınlaşmasının sağlanması, toplumun daha sağlıklı ve eşitlikçi bir algı oluşturmasına katkı sağlayabilir.

Kaynakça

Adak, N. (2007). Kadınların ikilemi: İş ve aile yaşamı. *Sosyoloji Dergisi*, Ülgen Oskay'a Armağan Özel Sayısı (Hakemsiz Sayı), 17, 137-152.

Afyonoğlu, M. F., Bayyar A. B., Kesen, N.F. ve Morgül, B. (2021). Tek ebeveyn kadınların sorunlarının sosyal hizmet perspektifinden değerlendirilmesi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 85-107.

Akgül Sarpkaya, O. (2013). Boşanmış kadınlarda toplumsal baskıya direnme stratejileri: Van örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(26), 29-50.

Aksan, G ve Yenginar, M. M. (2019, Ocak 30-Şubat 02). Boşanma sürecinde erkeklerin sosyal destek düzeyleri üzerine bir değerlendirme. *USBİK Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, Nevşehir, Türkiye.

Aktaş Akoğlu, Ö. ve Küçükkaragöz, H. (2018). Boşanma nedenleri ve boşanma sonrasında karşılaşılan güçlüklerle ilişkin bir araştırma: İzmir ili örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(1), 153-172.

Amato, P. R. & Previti, D. (2003). People's reasons for divorcing: Gender, social class, the life course, ve adjustment. *Journal of Family Issues*, 24(5), 602-626. <https://doi.org/10.1177/0192513X03024005002>.

Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1269-1287.

Arıkan, Ç. (1996). *Halkın boşanmaya ilişkin tutumları araştırması*. T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

Arıkan, H. ve Kaplan, B. (2022). Boşanmanın erkekler üzerindeki sosyal-kültürel ve ekonomik etkilerinin değerlendirilmesi. *Topkapı Journal of Social Science*, 1(1), 101-116.

Atay, T. (2004). Erkeklik en çok erkeği ezer. *Toplum ve Bilim*, 101(Erkeklik), Birikim.

Aydın, O. ve Baran, G. (2010). Toplumsal değişme sürecinde evlenme ve boşanma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21(2), 117-126.

Badinter, E. (2017). *Kadınlık mı? Annelik mi?*. (A. Ekmekci, Çev.). İletişim Yayıncılık.

Bargh, J. A., McKenna, K. Y. & Fitzsimons, G. M. (2002). Can you see the real me activation and expression of the "true self" on the internet. *Journal of Social Issues*, 58(1), 33-48. <https://doi.org/10.1111/1540-4560.00247>Citations: 692

Baş, E. (2021). Evlilik: Modernleşme sürecinde kuşaklararasıda yaşanan değişim. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 20(2), 821-845. DOI: 10.21547/jss.823131.

Battal, A. (2008). *Boşanma sebepleri bilimsel araştırma projesi uygulama sonuçları*. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Bayraktar, A. (2022). *Boşanmış bireylerin boşanma sonrası deneyimleri ve boşanma sonrası damgalanmanın dramaturjik teori üzerinden incelenmesi* (Tez No. 778411) [Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Bayraktar, S. (2011). *Makbul anneler müstakbel vatandaşlar*. Ayizi Yayınları.

Beck, U. ve Beck-Gernsheim, E. (2012). *Aşkın normal kaosu*. (N. Ermiş, Çev.). Siyasal Kitabevi.

Bell, P. (2001). Content analysis of visual images. In. T. Leeuwen & C. Jewitt (Eds.),

Handbook of visual analysis (pp. 22-45). SAGE Publications Ltd.

Bozok, M. (2018). Toplumsal cinsiyet ve aile. N. Oktik ve H. Ünal Reşitoğlu (Ed.). *Aileyi anlamak disiplinler arası yaklaşım* (s. 101-114) içinde. Nobel Akademik Yayıncılık.

Can, Y. ve Aksu, N. B. (2016). Boşanma sürecinde ve sonrasında kadın. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(58), 888-902.

Cengiz, K., Tol, U. U. ve Küçükural, Ö. (2004). Hegemonik erkekliğin peşinden. *Toplum ve Bilim*, (101 Erkeklik), Birikim.

Clarke-Stewart, A. & Brentano, C. (2006). *Divorce: Causes and consequences*. Yale University Press.

Coates, B. A. (2008). *Divorce with decency*. University of Hawai'i press, Versa Press.

Collange, C. (1997). *Boşanma salgını*. (S. Akten, Çev.). Doruk Yayınları.

Connell, R. W. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar*. (C. Soydemir, Çev.). Ayrıntı Yayınevi.

Çakmak Tolan, Ö. (2023). Boşanma ve etkileri: Çocuklar ve ergenler üzerindeki psikolojik sonuçları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (50), 321-338. <https://doi.org/10.52642/susbed.1221560>

Çiçekli, A. (2019). Boşanmalar üzerine sosyolojik bir araştırma: Van örneği (2001-2016) (Tez No. 563822). [Doktora Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Çiçekli, A. ve Parin, S. (2020). Aşiret yapılarında boşanma deneyimi: Van örneği. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (SEFAD)*, 43, 345-368. <https://doi.org/10.21497/sefad.756094>

Çölgeçen, G. (2019). Göç sürecinde (kırdan - kente) kadın emeğinin değişimi: Denizli ili örneği (Tez No. 451692). [Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Çuhadar, P. & Cafrı Açıcı, R. (2021). An empirical investigation on the socioeconomic determinants of divorce rates in CEE countries. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(21), 3056.

Dalay, Ç. Z. (2016). *Ataerkil toplumda "gönüllü çocuksuzluk": Türkiye'de "gönüllü çocuksuzluk"u seçen kadınlara dair algı ve yaklaşımlar* (Tez No. 451692) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Delaney, C. (2009). *Tohum ve toprak*. (S. Somuncuoğlu ve A. Bora, Çev.). İletişim Yayınları.

Demez, G. (2005). *Kabadaydan sanal delikanlıya: Değişen erkek imgesi*. Babil Yayınları.

Demirkan Yurtkuran, S., Ersöz Günindi, A., Şen Beder, R., Sezgin, Ö., Turğut, A. M. ve Şehitoğlu N. (2009). *Boşanma Nedenleri Araştırması*. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Dobash, R. E., & Dobash, R. P. (1981). Community response to violence against wives: Charivary, abstract justice, and patriarchy. *Social Problems*, 28, 563-581.

Donath, O. (2018). *Abartılmış annelik bastırılmış kadınlık*. (B. Y. Baştımur, Çev.). Destek Yayınları.

Eke, N. P. (2020). *Çocuksuzluk tercihinin söylemsel inşası* (Tez No. 627842) [Doktora tezi,

Hacettepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Fine, M. A., Ganong, L. H. & Demo, D. H. (2005). Divorce as a family stressor. In P. McKenry & S. Price (Eds.), *Families and change: Coping with stressful events and transitions* (pp. 227-252). SAGE Publications.

Fiske, J. (2014). *İletişim çalışmalarına giriş* (S. İrvan, Çev.). Pharmakon Yayınevi.

Gedik, E. (2015, October 9-11). *Trapped in between state, market and family: experiences of moderately educated divorced and widow women*. International Conference on Knowledge and Politics in Gender and Women's Studies, Ankara, Türkiye.

Gedik, E. (2018a). Testing the honor: Divorced and widow women's experiences in Türkiye. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(82), 314-337.

Gedik, E. (2018b). Single mothers doing family: Re-forming traditional family in Türkiye. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 21(1), 71-101.

Gittins, D. (1985). *Aile sorgulanıyor*. (T. Erdem, Çev.). Pencere Yayınları.

Gök, Ş., Tok, M. Şevik, A. E. ve Günay, G. (2023). Boşanma deneyimi yaşamış kadınların boşanma öncesinde, sürecinde, sonrasında yaşadıklarının ve boşanmaya ilişkin düşüncelerinin feminist kuram çerçevesinde değerlendirilmesi. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 7 (1), 86-116.

Guetto, R., Bernardi, F. & Zanasi, F. (2022). Parental education, divorce, and children's educational attainment: Evidence from a comparative analysis. *Demographic Research*, 46, 65-96. <https://www.jstor.org/stable/48677018>

Gürel, E. ve Yakın, M. (2007). Ekşi Sözlük: Postmodern elektronik kültür. *Selçuk İletişim Dergisi*, 4(4), 203-219.

Härkönen, J. (2014). Divorce: Trends, patterns, causes and consequences. In J. Treas, J. L. Scott & M. Richards (Eds.), *The sociology of families* (pp.303-323). Wiley-Blackwell.

Henslin, J. M. (2001). *Sociology: A down to earth approach*. Allyn and Bacon.

Her, M. & Xiong Z. B. (2023). Self-reported reasons for divorce, social support, and depression: An exploratory study with Hmong women. *Journal of Family Issues* DOI:10.1177/0192513x231162966

İğdeli, A. & Ay, M. (2021). Socio-economic determinants of divorce: Regional panel data analysis for Türkiye. *Sivas Cumhuriyet University Journal of Economics and Administrative Sciences*, 22(1), 1-22.

İlhan, Ü. D. (2020). 21. yüzyılda çalışma hayatında bir damgalama ve sosyal dışlanma unsuru olmaya devam eden boşanma olgusu: Kadın çalışanlar üzerine nitel bir analiz. *İzmir İktisat Dergisi*, 35(3), 511-530.

Kaleli, Ş. ve Yalçınkaya, N. (1987). *Boşanma hukuku*. Türk Hava Kurumu Basımevi.

Karakaya, H. (2018). Toplumsal cinsiyet bağlamında boşanma/ Boşanma süreci ve kadın: Elazığ Örneği. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 261-291

Kavas, S (2010). *Post divorce experience of highly educated and Professional women* (Tez No. 263042). [Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Kaya, R. (2011). Eril iktidarın çatlaklarından sızan özgürlük. *Radikal Politika Dergisi*, Çap.

Kaya, S. (2022). Sosyal medyada anonim olmanın söylemler üzerindeki etkisinin haber yorumları üzerinden incelenmesi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (60), 168-185, <https://doi.org/10.47998/ikad.1067590>

Koçak, A. ve Arun, Ö. (2006). İçerik analizi çalışmalarında örneklem sorunu. *Seçuk İletişim Dergisi*, 4(3), 21-28.

Kuntalp, E. (1977). Mutlak boşanma nedenleri. Ankara Hukuk Fakültesi ellinci yıl armağanı 1925-1975, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları*, 407 (2).

Kutlar, A., Erdem, E. ve Aydın, F. F. (2012). Kadınların işgücüne katılması ile doğurganlık, boşanma ve ücret haddi arasındaki ilişki: Türkiye üzerine bir araştırma. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 7(1), 149-168.

Kümbetoğlu, B. (1997). Aile, evlilik, nikah: Farklılaşan kavramlar. *Toplum ve Bilim*, (73), 111-128.

LLeweLLyn, D. (2016). Maternal silences: Motherhood and voluntary childlessness in contemporary christianity. *Religion ve Gender*, 6(1), 64-79. DOI: s. 10.18352/rg.10131

Maier, C. (2015). *No kid: Çocuk yapmamak için 40 neden*. (C. Özatalay, Çev.). Esenkitap.

McDonald, P. (1984). Can the family survive?. *Australian Institute of Family Studies, Discussion Paper: No 11*, www.aifs.gov.au/institute/pubs/dp.11html.

Miller, T. (2010). *Annelik duygusu: Mitler ve deneyimler*. (G. Tuncer, Çev.). İletişim Yayıncılık.

Moorefield, B. V. E., Pasley, K., Dolan, E. & Engel, M. (2007). From divorce to remarriage: Financial management and security among remarried women. *Journal of Divorce and Remarriage*, 47(3/4), 21-42.

Newman, D. M. (2009). *Families: A sociological perspective*. McGraw-Hill Companies.

Oğurtan, S. G. (2011). *Boşandım diyemedim: Boşanmanın aile ve toplum üzerine etkileri*. Çizgi Kitabevi.

Ok, S. (2011). *Erkeklik krizi ve işsizlik (Tez No. 288324)* [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Oktan, A. (2009). *Türk sinemasında hegemonik erkeklikten erkeklik krizine: Yazı-tura ve erkeklik bunalımının sınırları, erkek kimliğinin değişe(meyen) halleri*. Beta.

Onur, H. ve Koyuncu Lorasdağı, B. (2004). Hegemonik erkekliğin görünmeyen yüzü: Sosyalizasyon sürecinde erkeklik oluşumları ve krizleri üzerine düşünceler. *Toplum ve Bilim*, (101 Erkeklik), 31-49.

Ortaylı, İ. (2018). *Osmanlı toplumunda aile*. Kronik Kitap.

Önder, A. (2016). *Erendiz Atasü'nün eserlerinde kadın (Tez No. 441331)*. [Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Özar, Ş. ve Yakut-Çakar, B. (2011). *Eşi vefat etmiş kadınlar için bir nakit sosyal yardım programı geliştirilmesine yönelik araştırma projesi*. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu. https://spf.boun.edu.tr/sites/spf.boun.edu.tr/files/1439798607_spf-sydg_m_nihairapor.pdf

Özar, Ş. ve Yakut-Çakar, B. (2012). Aile, devlet ve piyasa kısıcında boşanmış kadınlar. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, (16), 31-41.

Özensel, E. (2014). Hudut kapısından kadın tenine. M. Aydın (Ed.), *Aile sosyolojisi*

yazıları (s. 299-316) içinde. Açılım Kitap.

Özpolat, A. (2019). *Toplumsal bir manipülasyon örneği dul kadınlar. İdeal Kültür Yayıncılık.*

Öztekin, H. (2015). Yeni medyada nefret söylemi: Ekşi sözlük örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(38), 925-937.

Parlak, S. ve Tekin, I. (2020). A phenomenological study on voluntarily childless women. *Psikoloji Çalışmaları/Studies in Psychology*, 1-27. DOI: s.10.26650/SP2019-0034

Parrillo, V. N., Stimson, J. & Stimson, A. (1995). Contemporary social problems. *Library of Congress, Cataloging in Publication Data.*

Patton, M. Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods* (2nd ed.). Sage Publications.

Phuntsho, T., Subba, S., Delkar, T., Choden, K., Wangmo & Uden, K. (2022). Divorce in Kanglung: A qualitative study on causes and impact on women and children. *Journal of Divorce*, 1(1).

Pollack, W. (2002). *Harbi delikanlılar.* (E. Özgen, Çev.). Dharma Yayınları.

Sennett, R. (2014). *Karakter Aşınması.* (B. Yıldırım Çev.). Ayrıntı.

Sennett, R. (2015). *Yeni Kapitalizmin Kültürü.* (A. Onocak, Çev.). Ayrıntı.

Soygan, H. ve Gedik, E. (2019). Kocasız yaşam: Yozgat'ta boşanmış kadınların deneyimleri. *Electronic Turkish Studies*, 14(7), 3953-3966.

Sucu, İ. (2007). *Boşanmış kadınların boşanma nedenleri ve boşanma sonrası toplumsal kabulleri Sakarya ili örneği* (Tez No. 210608) [Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Sultana, A. (2019). Patriarchy and women's subordination: A theoretical analysis & Ataerkillik ve kadının ikincilliği: Kuramsal bir analiz. *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi/Journal of Oriental Scientific Research (JOSR)*, 11(1), 417-427.

T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM) Yayınları. (2011). *Tek ebeveynli aileler* (Yayın No. 148). <https://www.aile.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/arastirmalar/tek-ebeveynli-aileler.pdf>

Thompson, L. & Walker, A. J. (1991). Gender in families: Women and men in marriage, work, and parenthood. In A. Booth (Eds), *Contemporary families: Looking forward, looking back* (pp.76- 102). National Council on Family Relations.

Turcke C. (1997). *Cinsiyet ve akıl.* (M. Tüze, Çev.). Kabalıcı Yayınevi.

TÜİK, (2022). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri.* <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bo%C5%9Fanma-%C4%B0statistikleri->

Uğur, S. B. (2014). Günümüzde kadının boşanma deneyimleri: Akademisyen kadınlar üzerine bir araştırma. *Mediterranean Journal of Humanities*, IV(2), 293-326.

Uydu, M. (1995). *Türk İslam bütünleşmesi.* Hamle Basın-Yayıncılık.

Üçok, C., Mumcu, A. ve Bozkurt, G. (2008). *Türk hukuk tarihi.* Yetkin Hukuk Yayınları.

Ünal, S. ve Avcı, D. (2019). Kolektivitenden bireyciliğe geçiş: Aile ve evlilik kurumuna dair değişen göstergeler ve kaygılar. *Turkish Studies Social Sciences*, 14(5), 2641-2668.

Varışlı, B. (2021). Ataerkil kültürde boşanmış kadın olmak: Kuramsal bir bakış. M. Aylanç (Ed.), *Kadın odağında toplumsal cinsiyet: Disiplinlerarası yaklaşımlar UKAMER araştırmaları dizisi 1* (s.143-153) içinde. Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Yayınları 9.

Walby, S. (1991). *Theorizing patriarchy*. Wiley-Blackwell

Wikan, U. (2008). *In honor of Fadime: Murder and shame*. University of Chicago Press.

Yakut, E. (2008). XIX. yüzyılda Orta Anadolu Bölgesi'nde evliliğin ortaya çıkışı, sona ermesi ve sonuçları. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XII, 1-2.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, B. (2015). İçerik çözümlemesi yönteminin tarihsel gelişimi uygulama alanları ve aşamaları. B. Yıldırım (Ed.), *İletişim araştırmalarında yöntemler: Uygulama ve örneklerle* (s. 105-155) içinde. Literatürk Akademia.

Yıldırım, İ. (2021). Sosyal medya, dijital bağımlılık ve siber zorbalık ekseninde değişen aile ilişkileri üzerine bir değerlendirme. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(5), 1237-1258. DOI: 10.18506/anemon.892144

Yılmaz, T. ve Fidan, F. (2006, Nisan 27-28). *Kadın açısından boşanma: Yeni bir başlangıç mı? Ya da son mu?*. II. Uluslararası Kadın Araştırmaları Konferansı, Kıbrıs.

Yüksek, A. (2014). İslam aile hukukunda boşama yetkisi ve kadının boşanması. *Journal of International Social Research*, 7(32), 340-354.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırmacı verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiğini beyan eder.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar Beyanı

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır